

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FJERNT FRA DANMARK

III

Mit arbejde i Rusland er afsluttet

Breve fra Christian Engelsen til broderen Edvard Engelsen

1894 - 1906

Udgivet af Anne-Mette Katić og Ivan Katić

Rødning 2010

BREVE

fra Christian Engelsen til broderen Edvard Engelsen

Kilder til veterinærhistorisk forskning 14 (2010)

ISSN 0903-9698

Med venlig hilsen

Udgiverne

FJERNT FRA DANMARK

III

Mit arbejde i Rusland er afsluttet

Breve fra Christian Engelsen til broderen Edvard Engelsen

1894 - 1906

Udgivet af Anne-Mette Katić og Ivan Katić

Rødding 2010

Bogen er trykt i bogtrykkeriet Vjesnik, Kroatien

Omslagets forside: Christian Engelsen fotograferet i vinterpels

Omslagets bagside: Papskabelon af hest

Brevene er translittereret og udgivet af Anne-Mette Katić og Ivan Katić

På grund af de vanskelige korrekturlæsninger med gotiske bogstaver har vi valgt at være tro mod brevene, som de var i originalen, afskrevet linie for linie og med Engelsens ikke altid konsekvente ortografi

Udgives med støtte fra:

Kong Frederik og Dronning Ingrids Fond til humanitære og kulturelle formål
Danske Dyrslægers Forsikringsforening under Codan /SEB Pension
Familien de Spindler, Schweiz, efterkommere af familien Engelsen
Foreningen af Veterinærvidenskabelige Medarbejderes Fond af 1982
Kustos forsikringsforening
Veterinærhistorisk forskning

Vi ønsker at takke Danmarks Veterinær- og Jordbrugsbibliotek for udlån af flere portrætter af Christian Engelsen

Fjernt fra Danmark. III.
Mit arbejde i Rusland er afsluttet.
Breve fra Christian Engelsen til broderen Edvard Engelsen 1894-1906.

Rødding 2010, 171 pp., ill.

Kilder til veterinærhistorisk forskning 14 (2010).

FORORD

En kendt politiker sagde engang: *Man har et standpunkt, til man tager et nyt!*

Gennem et langt liv må man sande, at der ligger stor visdom og transformation gemt i disse ord. Selv for Christian Engelsen!

Oprindeligt var der ikke planlagt selvstændige udgivelser med breve fra den danske dyrlæge Christian Engelsen. Da indsamlingen af materiale om Chr. Engelsen begyndte, var det først og fremmest, fordi han tilhørte den gruppe af 15 danske dyrlæger, der emigrerede til Rusland i det 19. århundrede og som indgik i Ivan Katić's doktordisputats forsvaret 1982.

Det stod dog hurtigt klart, at hele hans levnedshistorie krævede mere opmærksomhed. I første omgang blev der udgivet en brevsamling fra Chr. Engelsen til Harald Krabbe og Bernhard Bang, hans tidligere lærere ved Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole (udgivet 1974).

Om Chr. Engelsen og hans familie blev der udgivet to brevsamlinger: Til hans far Andreas Engelsen (udgivet i 1983) og til hans bror Otto Engelsen (udgivet i 1988). I brevene til sin far fortæller han om sit mangfoldige virke i Rusland. Børnene og hustruen nævnes også, men uden mange detaljer. Til sin bror Otto skriver han dog mere åbenhjertigt om forholdet til sin kone – eller fraværet af samme.

I brevene til Otto, som i øvrigt var præst, fortæller Christian bl.a. om sine overvejelser om skilsmisse. Det medfører tilsyneladende en korrespondance frem og tilbage mellem dem, og på et tidspunkt besøger Engelsens hustru Danmark og svogeren Otto. Alt sammen har den indvirkning, at ægteskabet fortsætter.

Engelsens håb og drømme om et blomstrende økonomisk rigt liv i Rusland gik ikke i opfyldelse, selvom han havde succes på de faglige områder. Og hvad der i første, lidenskabelige øjekast virkede som et godt ægteskab, hvor begge parter var stræbsomme og dannede fælles front mod omverdenens mening om dem, endte med at blive en særdeles ulykkelig affære for ham. Og dog!

Selvom han i de tidligere brevsamlinger ikke lægger skjul på at han er ulykkelig, tager han ikke sidste skridt mod en skilsmisse, og hidtil har man måttet undre sig over omstændighederne for hans tøven. Taget i betragtning, at han i hele sit liv traf beslutninger, der var uden for samfundsnormen (hans kone var fire år ældre og højgravid og ikke med hans barn), kan det undre, at denne driftige mand resignerede.

Lige siden første brevsamling udkom, har der jævnligt været kontakt til Chr. Engelsens dattersøn, Alf de Spindler i Schweiz, som altid venligt og imødekommende stillede familiefotos, slægtsregistre og breve til rådighed. Seneste kontakt til den nuværende, udenlandske slægt skete for nogle år siden, da Chr. Engelsens oldebarn, Irene Meier–de Spindler henvendte sig til Ulla og Ivan Katić. Hun havde fået vakt sin nysgerrighed om sine danske aner, og det blev aftalt, at de skulle komme til Wettingen nær Zürich, for bl.a. at kaste et blik på endnu flere breve, der var dukket op.

Den sidstfundne brevsamling er primært fra Chr. Engelsen til hans yngste bror, dr. med., tandlæge Edvard Engelsen. Han var, med Chr. Engelsens egne ord, den søskende som han følte sig tættest knyttet til. Det kan forklare den endog meget ærlige og frimodige tone, brevene bærer præg af. Brevene handler bl.a. om de sidste 12 år af Christian Engelsens liv, hvor han savner Danmark intenst, hans helbred svækkes mere og mere, hvilket bevirker, at han må opgive sine jobs, og han dør af tuberkulose 59 år gammel i juli 1906 i Rusland.

Brevsamlingen kaster også mere lys over bevæggrundene for hans forbliven i et kærlighedsløst ægteskab. Han bliver simpelthen frarådet at lade sig skille. Men den kendsgerning, at hustruen Marie løber efter ham ned ad vejen, da han på trods af gode råd alligevel er på vej for at begære skilsmisse, er en endog mere væsentlig grund. Største grund til at blive i ægteskabet, især efter den yngste datter Margrethes død, er de økonomiske forpligtelser overfor resten af børnene, og ansvaret for deres uddannelser. Bl.a. datteren Anna, som blev læge i Schweiz. Hun var en af de første kvinder, der besteg Mont Blanc og besøgte, noget så sjældent for hendes samtid, gejserne i Island. Sønnen Andreas fik sandsynligvis ikke afsluttet sin universitetsuddannelse på grund af uroligheder i landet i februar 1905.

Noget tyder også på (måske p.g.a. hans markante sygdomssvækkelse), at Chr. Engelsen tilsidst har forsonet sig med ægtefællen Marie. I et af sine sidste breve til hende afslutter han brevet med "hjerteligste hilsner" og underskriver sig som "din hengivne mand." (En sindstilstand som han længe ikke havde været henfalden til).

Mæt af dage har den "næsten" russiske bjørn forvandlet sig til en mild, europæisk ræv! Brevene adresseret til Edvard Engelsen viste sig at indeholde overraskende oplysninger om Chr. Engelsens dårlige forhold til Marie, samt at brevene var dateret tidligere end oplysningerne i brevene til præstebroderen Otto. Chr. Engelsen indviede således allerede i 1894 åbent og ærligt sin lillebror Edvard i sine ægteskabelige skærmydsler. Der tegner sig derfor et mere nuanceret og klart billede af Chr. Engelsens årsager til at tænke, handle og ytre sig, som han gør. Brevene til Edvard afspejler også den forvandling, der skete med Chr. Engelsen igennem de 35 år han befandt sig i Rusland. Fra fortrøstningsfuld eventyrer via desillusioneret stagnering til en rolig affinden sig med sin skæbne. Han giftede sig med Marie, distancerer sig senere fra hende, for til sidst at lade sig pleje af hende på sit dødsleje.

Afskedens time er kommet.

Med den nu allersidste brevsamling tager vi afsked med Christian Engelsen og hans slægt. En uforglemmelig, til tider barsk, men fantastisk rejse har nået sin ende.

Men skulle brevene udgives? Det var jo nævnt, at den sidste brevsamling var udgivet i 1988! Og kan gamle breve overhovedet bidrage med noget interessant til moderne mennesker i dag? Men der var dog nye, vigtige informationer, så hvorfor ikke!

Så, man har et standpunkt, til man tager et nyt.

Igennem en årrække er jeg med jævne mellemrum i spøg blevet spurgt, om jeg ville hjælpe min svigerfar, Ivan Katić med hans udgivelser. Jeg har altid sagt nej!

Efter Ullas sygdom og død i 2008 ændrede tingene sig. Behovet for den administrative hjælp, som Ulla altid havde ydet, strømmede nu mere eller mindre i Anne-Mettes retning, så selv hun lod sig gribe af Christian Engelsens historie, så – opgaver skal færdiggøres, tingene skal rundes værdigt af, og sidst men ikke mindst, gamle hjul skal holdes i gang.

Vi ønsker at dedikere denne sidste brevsamling til Ulla, som var med til at finde den, men som ikke nåede at se den udgivet.

Viby Sjælland 2010

Anne-Mette Katić

Ivan Katić

INDHOLDSFORTEGNELSE

Forord	5-6
Udgivernes kommentarer: Christian Engelsen, en dansk dyrlæge i Rusland	9-12
Faktorer med indflydelse ved overvejelse om emigration	13
Biografiske oplysninger	14-15
Fortegnelse over breve fra Chr. Engelsen til broderen Edvard m.fl., med resumé	18-20
Breve til Edvard Engelsen m. m.	23-119
hvor blev de af	66-67
flere kommentarer fra udgiverne	76-79
nogle få historiske oplysninger	90
manglende flow i korrespondancen	91
Epilog	122-123
Tillæg 1.	
Brev fra Marie Engelsen til datteren Anna, Sokol'niki 15. maj	127-130
Tillæg 2.	
Brev fra Marie Engelsen til datteren Anna, dateret 2. juni	131-133
Tillæg 3.	
To breve fra en russisk læge til Anna Engelsen om situationen på Balkan under 1. Verdenskrig, dateret Thessaloniki 1915, (på tysk)	134-139
Tillæg 4.	
En rejsebeskrivelse fra Andreas Engelsen om flugten fra Rusland i foråret 1917	140-145
Christian Engelsen - stadigvæk en enigma	147-149
Oversigt over Christian Engelsens korrespondance 1870-1906	150-151
Chr. Engelsens litterære interesse	152-155
Billedfortegnelse	156-158
Gamle måleenheder	158
Personregister	159-162
Stedregister	163-165
En tak til familien de Spindler	166
Curricula vitarum af udgiverne	167
Kilder til veterinærhistorisk forskning 1-14 samt hommage til Foreningen af 1982	170-171 171

Europæisk Rusland

Kort over Rusland fra midten af det 19. århundrede med angivelse af byerne Minsk, Gomel [p: Homel] og Vinniza, hvor Chr. Engelsens aktiviteter udspillede sig.

Christian Engelsen, en dansk dyrlæge i Rusland

I 1906 døde den danske dyrlæge, Christian Engelsen i Vinniza, Vest-Ukraine. Han tilbragte så at sige hele sit liv som voksen i Rusland. Han var en af de 15 danske dyrlæger, der sammen med adskillige andre i det 19. århundrede søgte til Rusland for at skaffe sig en bedre tilværelse end den, han kunne få i Danmark. Engelsen bevægede sig i periferien af den kreds af foretagsomme danske personligheder som også udforskede og etablerede sig i Rusland. Mange af disse er sidenhen blevet anerkendte digtere og diplomater, har fået deres faglige resultater udgivet eller opnået succes som driftige erhvervsmand og derved opnået en vis form for berømmelse. Engelsens egne bedrifter kan stå mål med nogle af disse landsmænds, hvorimod hans mere beskedne vilkår synes at have foranlediget at han aldrig helt opnåede deres sociale højder, faglige anerkendelse eller, ved giftemål, adelige klasser. Det er formentlig derfor, at han, som så mange andre danskeres navne, ikke optræder i bøger omhandlende sidste halvdel af zarperiodens historie i Rusland, hvor oprør mod godsbesiddere, og deres ofte udenlandske forvaltere, var dagligdag.

Christian Engelsen blev født i Helsingør den 2. februar 1847. Ifølge Folketælling i Helsingør Købstad 1855 boede familien i Stengade nr. 24, stuen. Nogle år senere, efter at tolden på Øresund bortfaldt, flyttede familien til København, hvor Chr. Engelsen begyndte at gå i Schneekloths skole, og hvor læge Harald Krabbe var hans lærer i botanik. Han deltog i krigen i 1864, som satte sig tydelige spor i hans senere erindringer. Den 19. august 1865 blev han indskrevet ved Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole (indskrivningsnummer 301), hvor han studerede veterinærmedicin for egen regning; han dimitterede i januar 1870 (2. karakter).

Christian Engelsen kom som nybagt dyrlæge til Jylland i begyndelsen af 1870. Han var ugift og havde praksis på Mors (Sindbjerg) med bopæl på Kammerhøigaard. Fra februar til ca. juni 1870 korresponderede han med sin far, telegrafsekretær Andreas Engelsen (1818-1888). Af de bevarede breve ser vi, at det er gået ham godt i praksis, og at folk godt kunne lide ham. Men så ophører korrespondancen pludselig, fordi hans far – og måske også nogle andre familiemedlemmer, eller hans fars omgangskreds – ikke syntes om hans højgravide kæreste, Marie Pabst fra Skotterup. Trods dette blev de unge gift den 15. maj 1871 i Hvidbjerg kirke på Mors. Marie var formentlig kommet til Mors for at føde sit barn, som Christian ikke var far til. Han var på dette tidspunkt 24 og hun 27 år gammel.

Det har pint den meget følsomme Christian, at hans familie ikke ville acceptere hans hustru, og for at få disse ubehageligheder på afstand besluttede han sig for at vende ryggen til datidens Danmark og emigrere til Rusland. På dette tidspunkt var han klar over, at han ”halvfrivilligt” måtte forlade Danmark for at være på afstand af sin fordomsfulde far. I sommeren 1871 kom han alene til Skt. Petersborg og skaffede sig der, gennem bekendte fra Danmark bl.a. digteren og generaldirektør Peter Faber (1810-1877) og den danske generalkonsul Hans Jessen Pallisen (1815-1881), ansættelse i Store Nordiske Telegrafsekselskab som telegrafist i Sibirien i Blagoveščensk, vest for Vladivostok. Jobbet

som telegrafist var et naturligt valg for Engelsen, eftersom han i forvejen kendte alt til det fra sin far, som han tit havde set over skuldrene på hans kontor.

I slutningen af august 1871 rejste Marie alene med den etårige Mogens til Skt. Petersborg, hvorfra de sammen fortsatte mod øst i et meget ubehageligt køretøj, en tarantasse. Rejsen fra Skt. Petersborg til Blagoveščensk varede 72 dage! Havde beslutningen og strabadserne med at etablere sig ført til et lykkeligt liv i Rusland, havde der senere ikke været årsag til fortrydelse. Men desværre gik det ikke sådan.

I Rusland prøvede Engelsen igen at komme i kontakt med faderen, men uden held, derfor skrev han til bedstemoderen i Helsingør. Fra denne korrespondance erfarer vi, at det gik dem ret godt de første år efter emigrationen. Som telegrafist tog Engelsen sig især af engelsksprogede telegrammer, der skulle omskrives og viderebefordres til f. eks. Japan. Når tiden tillod det – f. eks. under nattjeneste (hver 2. nat) læste han ved siden af faglitteratur og forberedte sig til autorisation som russisk dyrlæge.

I 1873 fik de datteren Anna. Engelsen hjalp selv til ved fødslen, da de ingen tjenestefolk havde. I brevene til bedstemoderen roser Engelsen Marie for hendes kærlige og dygtige pleje af børnene, og i det hele taget er han glad og stolt af Marie. Efter fem år i Sibirien, hvor han havde lært sig russisk, meldte trangen sig hos ham til at forlade telegrafens og reaktiveres som dyrlæge. Derfor kom familien tilbage til Skt. Petersborg, hvor han i januar og februar 1877 aflagde den russiske veterinærprøve og dermed fik rettigheder, som tilstås enhver med bestået russisk veterinæreksamen. Fra den russiske kemiprofessor og komponist Aleksander Porfyrevič Borodin (1833-1887) fik han megen ros og anerkendelse. Han havde deslige ambitioner om evt. at opnå en magistergrad og komme til et veterinærforskningscenter, f. eks. i Tartu, (Estland). Dette lykkedes imidlertid ikke for ham af forskellige årsager.

I efteråret 1877 blev han ansat ved kvægdrivningsstationen i Gomel (Hviderusland), hvor han meget aktivt tog del i og havde succes med at bekæmpe kvægpesten. Hans indsats var anerkendt både af det offentlige og private, og han blev belønnet ved flere lejligheder. I 1883 modtog han Skt. Stanislav ordenen 3. kl. og blev samtidig statsråd. I 1886/1887 var han udstationeret i Sydrusland (Čapurniki ved Sarepta), hvor der også var problemer med kvægpest, og hvor der var brug for hans erfaringer. I 1887 avancerede han til ældre guvernementsdyrlæge med tjeneste i Minsk, hvor han tilbragte de næste ti år. Her var han tillige ansat som kommunedyrlæge og havde også lejlighed til at udøve privatpraksis. Omkring 1890 blev han valgt som sekretær i Selskabet til Dyrenes Beskyttelse.

I 1892/1893 var han medlem af Det lutherske Kirkeråd.

I 1896 blev han forflyttet til Vinniza (Podolien) som jernbanedyrlæge. Denne stilling var mindre krævende, og ved siden af kunne han drive privatpraksis.

I hele sit virke som dyrlæge, med hovedopgave at bekæmpe kvægpesten og at være ansat ved slagtehuset, kom han meget rundt og gjorde mange nyttige og interessante iagttagelser: Om disse oplevelser skrev han til sine tidligere lærere ved Den Kongelige Veterinær- og Landbohøjskole, Harald Krabbe (1831-1917) og Bernhard Bang (1848-1932).

Når Engelsen skrev hjem, meddelte han sig gerne omkring juletid, hvor tankerne til Danmark ofte var mere intensive end ellers, og hvor hjemveen på den måde måske blev gjort lidt mindre.

Igennem mange år berettede han ikke blot om sine faglige oplevelser, men også om landet, folk han mødte, systemet, jøderne, kirkelige forhold, godsejere og ikke mindst om sin egen familie. Det var en stor glæde for ham at berette om børnenes trivsel, og han var stolt af, at de ikke kun kunne dansk, fransk og russisk, men at de også kunne forberedes til at læse ved universitetet, som f.eks. datteren Anna, der kom til at studere medicin i Schweiz, fordi kvinder endnu ikke kunne studere i Rusland. Glad blev han også, når den indsats han ydede, gav resultater: Anna blev læge, og Andreas fik også efterhånden jobs. Og han var nærmest lykkelig, når nogle af familiemedlemmerne kunne komme på besøg i Danmark. Engelsens hustru og børnene var flere gange i Danmark, hvor de besøgte hans søskende og hans far.

Engang imellem mødte Engelsen sine landsmænd i Rusland, f.eks. digteren og konsulen Thor Lange (1851-1915) samt statsråd og agronom Carl Andreas Koefoed (1855-1948). Men den største glæde var selv at komme til Danmark, første gang efter 15-16 år i Rusland og besøge familie, venner, kolleger, at opleve Tivoli og i Det Kongelige Teater at se balletten Fjernt fra Danmark – han levede længe på disse minder.

Engelsen fortsatte med at skrive om sine oplevelser i Rusland, ikke blot til sine lærere, men også igen til sin far og sin bror sognepræst Otto Engelsen. (se pp. 150-151). Fra 1877 har han igen regelmæssigt korresponderet med faderen indtil dennes død i 1888. I et brev til faderen, dateret d. 8. januar 1877 (20. ifølge russisk kalender =gl.stil), forklarer han, hvorfor han forlod Danmark, at det var halvfrivillig landflygtighed, og hvordan det var gået ham i Sibirien, og han nævner også nogle fremtidsplaner. Fuld af optimisme skrev han: Det var en god Stjerne, der ledede mig til Rusland...

I brevene til Otto Engelsen, som er skrevet mere åbenhjertigt, lærer vi dog hurtigt, at livet i Rusland ikke var let for ham. Følelsen, at man hele tiden var ”nemoc” d.v.s. udlænding (ordret oversat betyder ”nemoc” tysker), for meget arbejde i det daglige og kamp med ofte ukultiverede mennesker, uheldig disposition med ejendommen, den utaknemmelige opgave at være medlem af menighedsrådet, den 16-årige datter Margrethe’s død, store problemer i ægteskabet, ønsket om forsoning med faderen og den evige længsel efter Danmark - dette er de vigtigste hovedtræk af brevene igennem de 35 års ophold i Rusland for hans vedkommende.

Engelsens breve vidner ikke blot om en svunden tid, men også om en belæst mand, hvis stilistiske evner tangerer det fremragende. Ikke uden drama meddeler han f.eks. om sin vaccination mod hundegalskab efter at være blevet bidt af en gal hund. Han var den sjette, der underkastede sig denne behandling i Rusland, og i Moskva svævede han længe i uvished om udfaldet. (Louis Pasteurs (1822-1895) vaccinationsmetode var blot opfundet knapt et halvt år tidligere). I den helt anden ende er der beretninger om bønder, der ikke ønskede at blive fotograferet – man ved aldrig, hvad der kan komme ud af røret! Engelsen var en god iagttager, og han beretter med megen indlevelse om de oplevelser, han havde i Rusland, samt hvad der foregår i hans indre. Derfor har disse breve også noget at sige til mennesker i dag. Engelsens pionergerning, både hvad angår udvandring fra Danmark til Rusland, og især hans liv i Sibirien, er skildret meget levende og opleves

gennem ham meget intenst. Han er repræsentant for en tid, hvor mange danskere drog til Rusland, men kun få af hans samtidige havde evner og overskydende energi til at sætte deres tanker på papiret. Ofte skrev han selv, medens han ventede på en togforbindelse.

Omkring århundredeskiftet begyndte Chr. Engelsens helbred at blive dårligere og hans sidste ønske var endnu engang at besøge Vesteuropa og især Danmark. I 1905 foretog han en rejse (den sidste skulle det vise sig) til Østrig og Schweiz for at genvinde helbredet, men nåede aldrig til Danmark, og kort tid efter at han var tilbage i Vinniza, måtte han opgive sin russiske dyrlægepraksis. Han døde 1. juli (gl.stil) 1906 af tuberkulose, kun 100 dage før han havde ret til fuld pension. Den russiske regering så dog stort på dette, og hans hustru, der efter hans død emigrerede til Schweiz, hvor datteren Anna var gift og bosat, fik alligevel ret til ubeskåret pension, som blev tilsendt hende regelmæssigt, indtil revolutionens udbrud i 1917.

Den omfangsrige private korrespondance med hans lærere, faderen og broderen Otto, er tidligere udgivet i serien Kilder til veterinærhistorisk forskning 1 (1974), 7 (1983) og 8 (1988). Mange af disse breve, såvel som familien Engelsens familiefotos, slægtsregister og lignende, er med stor imødekommenhed blevet stillet til rådighed af Engelsens barnebarn i Schweiz, Dipl. Bau-Ing. Alf de Spindler.

Nu foreligger der et nyt nummer af Kilder til veterinærhistorisk forskning 14 (2010) med en brevsamling fra Christian Engelsen til hans noget yngre bror, tandlæge Edvard Engelsen. Den er kommet i stand på baggrund af en henvendelse fra Christian Engelsens schweiziske oldebarn, Irene Meier-de Spindler. Ved afhentningen af dokumenterne var det også meget interessant at se, hvordan familien de Spindler har indrettet sig med de få resterende møbler, der gjorde den lange tur Jylland/Sibirien og tilbage til europæisk Rusland for at ende i Schweiz, hvor Engelsens enke var bosat efter Christian Engelsens død i 1906.

Ivan Katić & Anne-Mette Katić

Medalje for bekæmpelse af kvægpest

Faktorer med indflydelse ved overvejelse om emigration:

Rusland		Danmark
mangel på dyrlæger	← ←	for mange dyrlæger
regeringens og godsejernes gentagne opfordringer til at sende nogle danske dyrlæger til Rusland	← ←	kollegernes illoyale konkurrence ← kvaksalvere
kontraktansættelse	← ←	risiko for arbejdsløshed
gode lønninger	← ←	dårlige indtjeningsmuligheder på grund af få syge dyr og lave indkomster hos klientellet
kendskab til russiske forhold eller til personer i Rusland	← ←	
personlige grunde	← ← → →	nederlag, fornærmelser og andre grunde
familiære forhold	← ← → →	familiære forhold
manglende kendskab til sproget	→	
hjemve	→	
revolutionære bevægelser	→	

Fra Dansk russiske veterinære forbindelser 1796-1976, s.45 af Ivan Katić 1982

Christian Schultz Georg Engelsen (1847-1906)

Biografiske oplysninger

- 1847 (2. februar) født i Helsingør
Forældre: Andreas Christian Engelsen, kgl. fuldmægtig, kontrollør, telegrafsekretær, og Petrea Amalie Schmidt Schultz (kaldet Drea)
- ca. 1859 elev på Schneekloths skole
- 1864 deltog i krigen ved Dannevirke, Fredericia, Stauerbymark
- 1865 (19. august) immatrikuleret på Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole
- 1870 (januar) dimitteret, derefter i dyrlægepraksis (Kammerhøigaard i Sindbjerg, Mors)
- 1871 (maj) gift i Hvidbjerg kirke (Mors) med Marie Wilhelmine f. Pabst (1843-1920). Efter nogle måneders pakkeforberedelser rejser Marie alene med sin etårige søn afsted for at slutte sig til sin mand i Rusland. Efteråret samme år rejser de alle tre fra Skt. Petersborg til Østsibirien (Blagoveščensk), hvor Chr. Engelsen er blevet ansat som telegrafist
- 1877 aflagt tillægsveterinæreksamen i Skt. Petersborg, derefter kort tid ansat som veterinær ved det Novgorodske guvernement (bekæmpelse af miltbrand) samt ved en forbrændingsanstalt ved floden Šeksna, nordøstlige Rusland
- 1877 veterinær ved kvægdrivningsstation i Gomel, Hviderusland (indtil 1886)
- 1882 kollegieassessor
- 1883 dekoreret med Skt. Stanislavordenen 3. kl. samt statsråd
- 1885 (forår) ligger syg med kopper, besøger veterinærskolerne i Tartu (Estland) og Skt. Petersborg, i efteråret lider han af kuldefeber og efterfølgende begynder hans sortsyn
- 1886 besøger Danmark første gang under sit mangeårige ophold i Rusland
- 1886-1887 i Sarepta (Sydrusland, Astrachan) ved kvægstationen i Čapurniki
- 1887 ældste guvernementsdyrlæge i Minsk (indtil medio 1896), stor kirtelsvulst og klager over skævhed i hovedet
- 1888 faderen dør, Chr. Engelsen besøger efterfølgende Danmark for anden og sidste gang
- 1889 (15./30. oktober) bidt af en gal hund og senere vaccineret efter Louis Pasteurs metode i Moskva, herefter begynder hans hukommelse at svigte og han er urolig
- 1892 (forår) køber en landejendom som familien arbejder hårdt for at drive trods udpinte jorde og manglende kendskab til landbrug

- 1893 møder den 27-årige enke fru K., som har tre små børn. Nu begynder en besværlig tid for Engelsen p.g.a. det forværrede forhold til hans familie, uheldige dispositioner med landejendommen, samt vedvarende uoverensstemmelser med sine overordnede
- 1896 overflyttet til Vinniza (Podolien), er fortvivlet og længes tilbage til Minsk, men han kæmper sig tilbage og bliver en meget anerkendt dyrlæge i området
- 1900 datteren Margrethe dør af tuberkulose i Finland, hvilket slår ham totalt ud
- 1903 meddelelse om vaklende helbred (kortåndethed)
- 1904 (august) let apoplektisk anfald, søger lægehjælp i udlandet
- 1905 rejser til Lemberg, Krakow, Wien og Zürich; kortåndethed forværret
- 1906 en læge ved navn Lipninski i Vinniza undersøger Engelsen og finder tuberkelbakterier; dyrlægepraksis sagt op. 1. (14.) juli død i Rusland

Gift 15. maj 1871 med Marie Wilhelmine Valentin, født Pabst (1843-1920)

- Børn:
1. Mogens Albert Carl Christian Schultz (1870-ca.1930)
ansat ved den russiske jernbane, gift med tyskfødte Johanne. De havde angiveligt en søn ved navn Albert. (Chr. Engelsen var ikke den biologiske far til Mogens, men gav ham alligevel slægtens navn)
 2. Ane Christine Schultz Margrethe (1873-1940), kaldet Anna, afsluttede Handelsakademiet i Skt. Petersborg, studerede derefter medicin i Genf (Genève, Schweiz), gift 1904 med den schweiziske kemiker Otto v. Spindler, med hvem hun havde sønnen Alf, (1907-2000). Hun blev senere skilt fra sin mand
 3. Andreas Christian (1881-1946), kaldet Dres, studerede naturvidenskab i Skt. Petersborg, var en tid skolelærer og blev senere officer i kejserinde Dagmars Livregiment, gift første gang med Marie Grön af fransk afstamning. Emigrerede i 1917 til Tyskland sammen med Aleksandra Sobolova, som var hustru nr. to. Hun kom ca. 1955 til Danmark, hvor hun levede på Socialministeriets alderdomshjem i Thisted, og hvor hun døde i januar 1971
 4. Margrethe Christine (1884-1900), død af tuberkulose og begravet på den Smolenske kirkegård i Skt. Petersborg

- Søskende:
1. Margrethe Christine (1849-1872), døde tidligt af tuberkulose
 2. Hilda Oline (1851-1927), kommunelærerinde
 3. Otto Waldemar (1853-1931), sognepræst, gift med Olga Marie Ulstrup, fire børn: Kaj Andreas, Valborg Camilla, Richard og Rigmor Margrethe
 4. Edvard (1854-1920), var læge og dr. med., men praktiserede som specialist i tand-og mundsyge. Gift 21. november 1889 i Hejninge ved Slagelse med Louise Agnes Georgia Abrahamson, født 1859.
Et barn: Poul Edvard Engelsen

Edvard Engelsen (1854-1920)

Christian Engelsen (1847-1906)

Fortegnelse over breve fra Chr. Engelsen til broderen Edvard Engelsen m. fl. med kort resumé:

1. Minsk 19. nov. 1894.

Engelsen giver et resumé over sit ulykkelige ægteskab med Marie. Hans mange bebrejdelser mod hende skyldes hendes karakter. Marie er utaknemmelig og galsindet. Han har fortrudt sit ægteskab med hende.

2. Minsk 4. aug. 1895.

Engelsen fortæller om tillidsbruddet med sin hustru og filosoferer over ægteskabsforhold generelt. Han har en ubehagelig oplevelse med en russisk kollega, som indgav en klage over Engelsens måde at afholde kvægtilsyn på.

3. Minsk 10. okt. 1895. (til svigerinde)

Engelsen skriver til svigerinden om sin store lyst til at komme til København, men han må blive i Rusland, fordi han har mange jobs, som kræver hans tilstedeværelse. Han glædes over at være kommet i korrespondance med Edvard igen efter en længere pause.

4. Vinniza 7. dec. 1896.

Engelsens håb om permanent at vende tilbage til Danmark svækkes, og han må erkende, at han må forblive i Rusland. Han mindes livet på Mors og sin barndomsjul i Helsingør. Det går ham dårligt både arbejdsmæssigt og privat. En dame dukker op: Fru Kirstein, en 27-årig enke med tre børn efter en af hans ansatte. Besøg hos den danske konsul Løvenørn i Skt. Petersborg samt hos de to brødre Carl og Ole Olsen i omegnen af Vinniza. Hans danske avis Dagbladet bliver ofte beslaglagt. Han træffer en ung endnu ukendt dansk slaviststuderende, den senere betydningsfulde filolog Stanislaw Rożniecki (1865-1921).

5. Vinniza 2. juli 1897.

Engelsen fortæller, at hans ejendom nu er givet ud til forpagtning. Han spekulerer meget over, hvad livet består i og synes i grunden, at livet har budt ham meget godt, hvad angår rejser og oplevelser, men ikke, hvad ægteskab angår, og bemærker, at man faktisk kan være lykkelig i en svinesti og ulykkelig i rigdom, når ens ægteskab ikke fungerer.

6. Rischanovka 5. sept. 1898.

Opkøb af heste i Jassy-amt til en fabrikant. Er nu i Vinniza, hvor han ofte henfalder til minder samt studerer dansk litteratur. Besøg af sønnen Andreas. Han har utroligt travlt med sit arbejde, hvor han rejser meget.

7. Otčeretna i Ukraine 1. nov. 1899.

Engelsen fortæller om sine barndomserindringer i Danmark med Edvard, som var otte år yngre. Det er først nu, i sit voksne liv, at han synes, at han har noget til fælles med Edvard.

8. Novoselitza 4. okt. 1903.

Engelsen rejser meget og oplever meget, især naturen har han fornøjelse af at beskrive.

9. Zürich 23. sept/5. okt. 1905. (til Marie)

Engelsen har fået resultat af sine lægeundersøgelser. Prof. Mannaberg (1860-1941) i Wien fandt arteria-sclerosa og hjertesvækkelse. Lægen i Zürich, dr. Schaeppi (1867-1949) er ifølge Engelsen mere præcis i sin diagnose, nemlig svær bronkitis og svær forkalkning af årener. Engelsen orker ikke så meget mere. Han er meget træt, så rejsen med Anna til Lemberg og Krakau bliver ikke så fyldestgørende, men de ser alligevel mange seværdigheder. Anna og hendes mand, kemiingeniør Otto von Spindler er flyttet med Engelsen til en større lejlighed. I det hele taget skriver han nu mere hjerteligt til Marie og underskriver brevet med din hengivne mand.

10. Zürich 6. okt. 1905.

Engelsen og datteren Anna opholder sig i Wien og Zürich. Engelsen meddeler også broderen om sin sygdom, som også indbefatter hjerteproblemer, der krævede diet og medicin. En dansk Kofoed [C. A. Kofoed] finder ham aldrig hjemme og Engelsen svarer ham med et digt.

11. Zürich 13. okt. 1905.

På vej til Zürich besøger Engelsen og Anna veterinærskolen i Lemberg. Rejsen til Krakau er smuk, til saltminerne i Wieliczka kommer de dog ikke. I Wien ser han Parlamentet, bygget af den danske arkitekt Theophilus Hansen. Efter tre dage i Wien når de til Zürich.

12. Zürich 25. okt. 1905.

Anna ledsager ham på vej tilbage til Vinniza. Drømmer om at være lærer i Danmark på en skole, hvor han kan undervise i flere fag. I Schweiz har han set Frelsens Hær – sådan noget ville ikke gå i Rusland, alle ville blive indespærret. Har oplevet hunde som trækdyr ved byens mælkeforsyning.

13. Severinovka 13. dec. 1905.

Hans landsmand Munk er i fare på grund af bøndernes overgreb. Engelsens danske bøger er ham en stor trøst, men han holder sig heller ikke fra svensk litteratur.

14. Vinniza 22. dec. 1905. Postkort

En julehilsen til Edvard og hans familie. Johan Kirstein, en dreng som han har opdraget, blev dræbt. Strejker breder sig i Rusland.

15. Vinniza 3. febr. 1906.

Mindes krigen i 1864 mellem Danmark og Preussen, hvor han deltog som 17-årig. Det ser ud til, at han allerede dengang havde noget at gøre med telegrafene. Hans søn, Andreas kan ikke tage eksamen, fordi universitetet i Skt. Petersborg er lukket. Savner datteren, den 16-årige Margrethe, der er begravet på den Smolenske Kirkegård i Skt. Petersborg. Han kalder sig krøbling. Fru Munk skal nedkomme i disse dage.

Tillæg 1-4

Tillæg 1.

Brev fra Marie Engelsen til datteren Anna. Sokol'niki S 15. maj, [gl. stil] og uden årstal

Marie skriver til Anna, og for første gang får vi mere at vide om Mogens, Maries søn, og hans ikke ubetydelige stilling ved den russiske jernbane. Vi erfarer navnet på hans hustru, som er Johanne. Mogens har lejet en datja (sommerhus), hvor de har holdt en kortere ferie. I sit brev efterlyser Marie ganske kort sin pension. Eftersom vi ved, at hun modtog pension efter Chr. Engelsen via den russiske konsul i Schweiz, må vi formode at brevet er skrevet tidligst i maj 1907.

Tillæg 2.

Brev fra Marie Engelsen til datteren Anna. Dateret 2. juni, uden årstal og stedsangivelse

Der er også mørke skyer i forholdet mellem Mogens og Johanne, hvor den ene part beskylder den anden vedrørende økonomi og tjenesteforhold. Vi ved ikke, hvem Vassili er. Mogens har med tak modtaget pulvere fra Anna for bedre at kunne sove. Chr. Engelsens søster Hilda er ankommet, sandsynligvis for at besøge hans gravsted.

Tillæg 3.

To breve på tysk fra en russisk læge til Anna Engelsen dateret Thessaloniki 1915

I brevene omtales den store epidemi af plettyfus i Serbien og den store dødelighed blandt de mange østrigske soldater, hvor talrige begravnes uden troværdig identitetsdokumentation. Desuden omtales hans ophold i Thessaloniki, hvortil han fraråder hende at komme.

Tillæg 4.

En rejsebeskrivelse fra Andreas Engelsen om flugten fra Rusland i foråret 1917

Om de store rejsebesværligheder for at komme ud af Rusland. Det ser ud til, at hans oprindelige forlæg var på russisk, som han dog senere gengiver på dansk. Emigrationen foregik i foråret 1917 og omfattede 37 udenlandske personer.

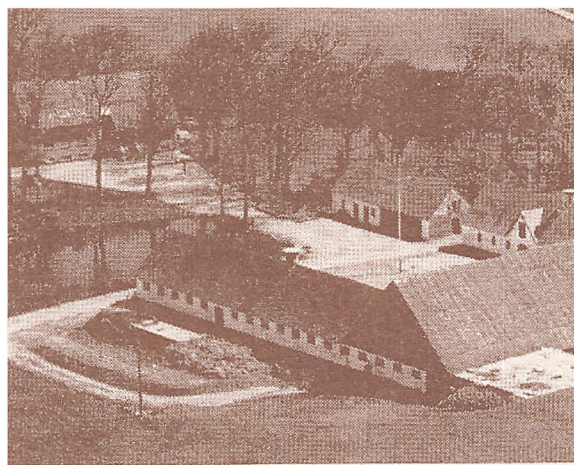
Dramatis personae:

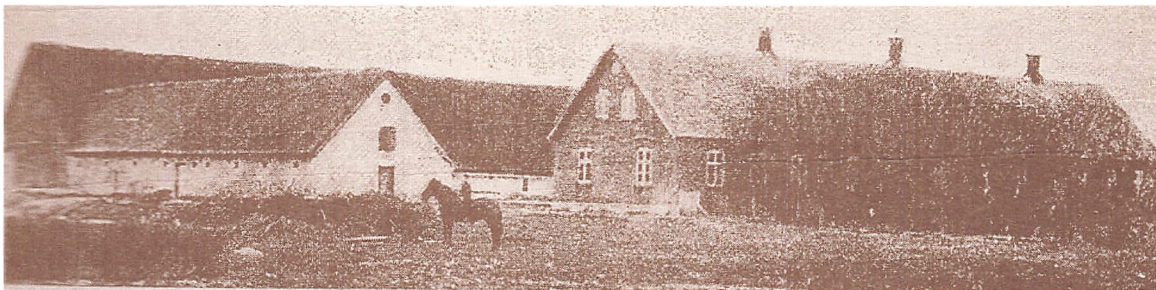
Christian Engelsen (1847-1906)

Marie Engelsen (1843-1920)

Sindbjerggaard

Kammerhøigaard

Breve
fra Christian Engelsen
til broderen Edvard Engelsen
m. m.

Mandag Aften den 19 November 1894 – Minsk

Kjære Edvard!

Sangen er sunget! Der er Intet ved det at gjøre. Efter et Par Aars Ægteskab var jeg allerede saa træt af min Kones heftige og ufordragelige Character, at jeg allerede den Gang vilde gjøre en Forandring, men en god Bekjendt raadete mig indstændig fra det. Jeg syntes det var en Skam ikke at gjenføre den Opgave, jeg havde paataget mig. Jeg haabede bestandig; hvorledes har jeg ikke talt, hvorledes ikke advaret. Jeg har for mange Aar siden sagt: Du bliver ved at hælde i Glassen til det engang løber over, og: Marie, Marie det gaaer ikke, vi gaae engang fra hinanden, naar det bliver ved paa denne Maade. Men jeg fik til Svar: det maa Du finde Dig i for Børnenes Skyld, jeg forandrer ikke min Character. Er jeg ikke bleven ægget og atter ægget. I de første Par Aar taug jeg, men saa begyndte jeg at svare hende igjen. Det er forekommet, at hun ikke har talt til mig i 9 Dage; og for hvad? For en eller anden Ubetydelighed. Ja, havde der været alvorlige Sager imellem os, havde det været en anden Sag, men altid paa Grund af en eller anden Ubetydelighed. Er hun ikke engang reist fra Homel til Danmark i Galskab! Du behøver jo kun at spørge Hilda ud, hvorledes hun opførte sig, da Hilda var i Besøg hos mig. Da Eiendommen blev kjøbt flyttede hun og Børnene derud; siden den Tid har jeg boet ene i Byen. Hun sagde da engang: saa behøver jeg da ikke at skjændes med Dig; jeg fik dog tilsidst sat min Villie igjennem. – Det er rigtig hun har faaet sin Villie sat igjennem; men nu sætter jeg min igjennem. Hvor tidt har jeg ikke givet hende gode, venlige Ord. Hvad har jeg faaet derfor! Hun har regnet, at jeg dermed har erkjendt, at jeg var den Skyldige, har endog sagt: Ja! Du giver altid gode Ord men dermed har jeg ingen Garantie for den følgende Dag. Hvad Garantie kan der være, naar hun selv begynder at holde Huus igjen. Jeg har stræbt efter at være en Mand, som jeg burde

være, jeg er gaaet igjennem Tykt og Tyndt for hende, jeg er ikke traadt tilbage for Nogetsomhelst. Hun har hertil svaret: derfor er jeg Dig ingen Tak skyldig; Du holdt af mig, Du har altsaa gjort det for Din egen Skyld og ikke for min. Jeg har givet hende hver Skilling jeg fortjente og aldrig brugt Penge uden for Huset, jeg bragte hende Faders Penge og lagde dem i hendes Haand. Men hvad Tak har jeg havt derfor. Engang da jeg omtalte det, svarede hun mig: Din Luus, hvad kan Du give mig! Naar jeg omtalte, at jeg dog altid havde været god imod hende, svarede hun: Du har altid været et Sviin imod mig. Jeg vilde ikke have omtalt, at hun engang i Blagovetchinsk har spyttet mig i Ansigtet, fordi jeg vilde give hendes Hund nogle Prygl, hvis hun nogensinde havt sagt til mig: ”Det var galt gjort, undskyld.” Nei tvertimod for 3 Maaneder siden sagde hun, da denne Sag blev omtalt: ”Du har fortjent det.” Sagen er allene med en saadan Yttring ude. Dengang, da dette skete, gjorde jeg Ingenting, men vendte mig om og gik. ~ Har jeg endvidere havt et godt Hjem? Glædede jeg mig til at komme hjem fra mine Toure? Nei; jeg glædede mig ikke til at komme hjem til Galskab og Vrede. Det er hændt, at jeg er gaaet ind fra Eiendommen Kl 10 om Aftenen til Byen og overnattet her paa Grund af Styr der har været. Naturligviis har hun ikke bestandig været gal, men jeg har faaet mere end nok af det. Hvad nytter hendes Energie, hvad nytter hendes Dygtighed, naar der dog Ingenting kommer ud deraf. I det sidste Aar før Eiendommen blev kjøbt, blev der forbrugt 2300 Rubler; hvem anordnede, hvem gav Tonen an, hvem havde Overtaget: Jo da kun den kjære Marie. Men Alt var dog kun lidt. Jeg har altid anstrengt mig for at tjene det meest mulige. Men hun seer altid op til de Faa, der have havt mere end jeg og ikke til de mange Hundreder, der have meget mindre. Jeg har sagt til hende for mange Aar siden: ”Marie, der vil nok komme en Tid, da Du vil sige: ”Jeg har levet gode, lykkelige Aar med min Mand, nu ere de mørke Dage kommede.” Du vil beklage de lykkelige Dage, Du ikke har skattet.” Hun svarede: ”Jeg vil aldrig beklage noget, mit Liv har kun været en Plage med Dig.” Selv for kort Tid siden sagde hun: Jeg må plage mig med Dig

Marie med børnene Anna (bagerst), Andreas og Margrethe

og Du med mig for Børnenes Skyld maa vi holde ud. Havde det ikke været bedre, hvis hun havde sagt: Du er min egen gode kjære Christian, vi skulle ikke plage os, jeg vil være Din egen gode Kone og vær Du min kjære Mand. Men det har hun aldrig sagt.~ Er jeg nogensinde gaaet ud om Aftenen, har jeg nogensinde søgt min Glæde eller Fornøielse udenfor Huset? Nei aldrig. Er jeg gaaet ud med hende, har jeg da ikke idelig faaet Rettelser og hørt Ubehageligheder, saa Fornøielsen er gaaet tabt. – Naturligviis har jeg mine Feil, men berettiger det til en saadan Opførsel?

Sangen er sunget! Dine Ord lyde i mine Øren, som de dundrende Hovslag af Kirgiserhestene i Vestsibiriens Stepper, men det er ikke noget Nyt, det har nu beskjeftiget mig i Aar og Dag, jeg har veiet enhver Ting for og imod, det har endelig ringet i min Øren for 23 Aar siden, i hiin Nat, da jeg efter et Ridt paa over 100 Verst i Mandschuriet fra Kosaklandsbyen Konstantinovka lagde mit Hoved træt ned paa Grønsværet for at hvile ved Amurflodens Bredder.

Solen sank bag grønne Lund og den underfulde Maane,
ikke som der staae ”mellem Sjølund's Kyst og Skaane”
thi jeg var langt borte fra de hjemlige Kyster, men dog
i Herlighed og Pragt, kastede Maanen sine milde Straaler
ned mellem de mægtige Skærmplanter, mellem de vilde Roser,
Hvidtjørn og de let i Vinden sveiende Pilebuske. En svag Vind viftede
Kjøling i den smukke Sommernat fra Chin-gongs Bjergtoppe
og Burejaflodens Rislen over Stenene og igjen Siv og Krat vækkede
Erindringer fra gamle Dage. Det var som om jeg hørte Vandet risle
ned i den saakaldte ”gamle Kongens Have” forbi Hjorteøen, det lød
som Musik i mine Øren fra gamle hine længst forsvundne Dage. Jeg
havde taget den høie mandschuriske Sattel af min Hest og brugt den
som Hovedgjærde. Men Myggene summede i mine Øren, de krøb
ind under mit Tøi. Stak mig paa Hals og i Ansigt saa jeg
ikke kunde finde Ro. Jeg hørte Jernkjæden rasle, hvormed
Hestens Been vare lænkede sammen for at den ikke i Nattens
Løb medens den græssede skulde gaae for langt bort; jeg kunde
dog ikke falde i Søvn. Da begyndte mine Tanker at arbeide,
jeg gik mit Liv igjennem. Jeg tænkte paa Bedstemor, Fader
mine Sødskende, der vare saa langt borte. Jeg kunde ikke
see dem, jeg kunde ikke tale med dem. Da erindrede jeg for
første Gang med Bitterhed at min Kone havde sagt: ”Hvad har Du mistet i
Din Familie ?” Du veed vel bedst selv hvad den betød for Dig.
Det var i alfald min Sag at bedømme og Ingen andens. Allerede
[afslutning mangler]

Christian S. G. Engelsens forældre:

Andreas Christian (1818-1888) og
Petrea Amalie Engelsen (1827-1864).

Moderen døde da Engelsen var 17 år gammel. Det var derfor faderen alene, som var imod sønnens ægteskab. Engelsens andet besøg i Danmark fandt sted kort efter faderens død, som han derfor ikke nåede at tage afsked med. Selvom han måske aldrig selv nåede at blive helt forsonet med sin far, blev Marie og børnene altid godt modtaget af faderen, når de besøgte Danmark. Det er værd at bemærke, at der ingen oplysninger er om hvorvidt den ældste (uægte) søn Mogens nogensinde har deltaget i disse besøg til Danmark.

Søndag Aften Kl. 10 ½ den 4 August 1895 i Minsk.

Kjære Edvard!

Jeg beder Dig ret undskyldt, at jeg ikke før har skrevet, men jeg har en lang Tid befundet mig saa ilde, saa jeg ikke har været istand til at skrive. Jeg takker Dig mange Gange for begge Dine hjertelige Breve, som vare mig til stor Glæde og Opmuntring. Jeg havde naturligviis Lyst til at sige saa meget, men saa tænkte jeg, hvad kommer derud heraf, see saa meget som muligt selv at blive færdig Dig og ikke besvære Andre med Sager, der ikke ere Deres. Skal man gjengive Alt, hvad man selv gaaer igjennem, maa man være ret udførlig, hvilket jo igjen kan have sine Mangler.

Jeg vil dog nu fortælle Dig Et og Andet.

Dog det er sandt, jeg takker Din Hustru for hendes venlige Ord. Det var mig en Glæde at see, at jeg dog ikke var reent glemt. ~ Altsaa, som jeg skildrede Dig Sagerne, stode de til dette Aar i Juni. Da tænkte jeg for Børnenes Skyld, for de mange Erindrings Skyld, daarlige som gode, er det vel bedst af flytte sammen, maaske kan det ogsaa i pecuniær Henseende være bedre. Omtrent i en Maanedstid have vi nu boet sammen. Desværre, hvad der er skeet er skeet. Et Brud, hvorhentil man af alle Kræfter har arbeidet isaa mange Aar, kan da vanskelig hele; dertil er der gaaet for meget igjennem. Illusionernes Tid er forbi.

Jeg veed, der er ingen Tak at vente af en Qvinde, jeg idetmindste een Gang grundigt har redet Stormen af for. Jeg kan derfor ikke blive skuffet nu. Den Kjærlighed der ytrer sig paa en Maade, jeg tidligere har omtalt, har naturligviis ikke stort Værd. Kan man ikke vise Selvfornægtelse for en Andens Ro og Vel

styre sit gale Sind, da troer jeg, der er ikke stort ved den Hengivenhed, man kan nære. Det er da kun Vane og Omstændighedernes Magt, der holde Folk sammen. Livet bestaaer af idelige Smaasager i hvilke man vistnok skal vise, hvad man duer til. Naar man givter sig, spænder man sig utvivlsomt i Seletøiet for at trække en snart lettere, snart sværere Vogn. Denne Anstrengelse yder man med Glæde, naar man faaer noget derfor, naturligviis ikke Penge, men et kjærligt, godt Hjem, en god Kone, der kommer En venligt imøde, saa man føler sig sjelelig tilfreds. Det er en reen Misforstaaelse, naar Konen troer, at hun er productiv, at hun tjener Penge ved sit Arbeide. Man kan dog ikke sige, hun tjener Penge, naar hun fører en Husholdning hvorved hun giver en 150 Rubler ud maanedlig, som Manden tjener. Men tjene Penge behøver hun jo heller ikke, hvad jo her Ingen forlanger. Men med Rette kan der vel forlanges, at man ikke huser en Xantippe, eller en Kone, der svækker Mandens Kræfter ved at holde ham under Commando og holde Huus med ham, naar hun finder for godt.

500 rubelseddel med portræt af zar Peter den Store. Siden 1820 og helt op til 1890-erne var dyrlægernes årsgage ca. 1000 rubler. (1 rubel svarede dengang til 2 kroner)

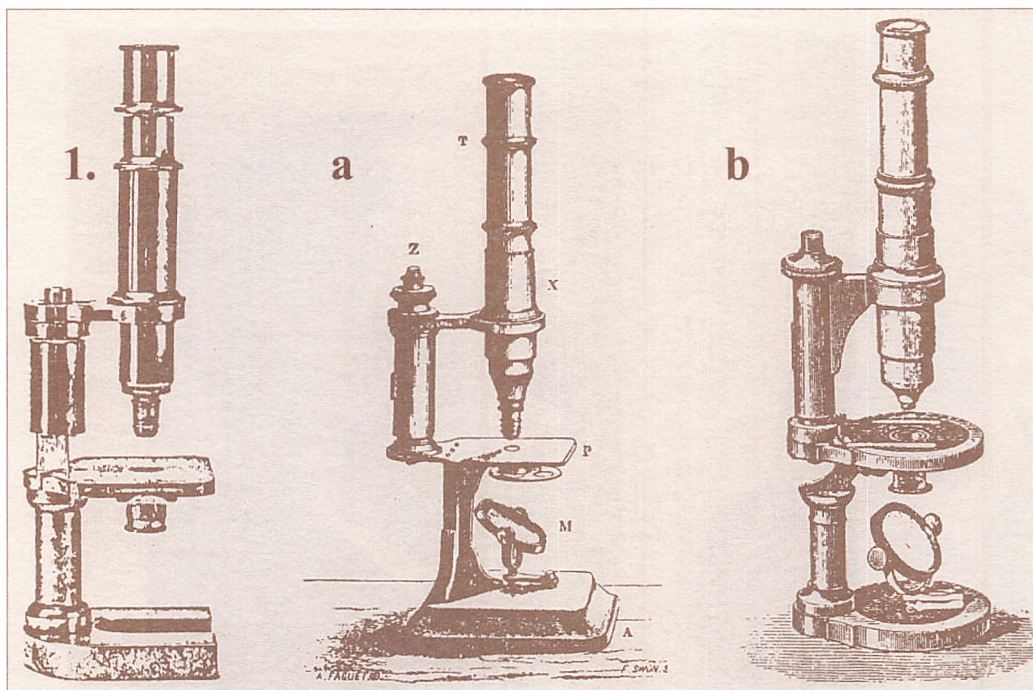
Det gaaer ikke, og maa, naar man ikke forinden dør, tilsidst fører til en Catastrophe. Enhver god Følelse tilintetgjøres langsomt men sikkert. Og der hører en god Portion Selvforgudelse til, naar man er bleven advaret Snese Gange, dog at troe, at Ens egen Yndighed er saa fortræffelig, at man kan blive ved med at stille sig paa Bagbenene saa længe man lyster. Det tyder ikke engang paa almindelig Menneskeforstand. Tilsidst bliver man da kjed af det og siger: gaae Fanden i Vold, lad mig fri for det Vrøvl, der er mange andre Qvinder, der ere meget bedre. Ikke alene Manden har Pligter, men ogsaa Konens. Man maa være eftergivende i meget ligeoverfor hinanden. Dog ligesaavist, som at Manden skal være stræbsom, arbeidsom ædru, intet give ud udenfor sit Huus og være kjærlig og god i sit Hjem, ligesaa vist maa Konen heller ikke fattes sidst nævnte Egenskaber. Ellers gaaer det aldeles ikke. ~ Vi ere nemlig alle Mennesker, som ville leve, have noget ud af Livet hver paa sin Viis. Vi leve jo ikke for netop at leve i saa og saa mange Aar og saa at dø, eller for at offre sig til en Afgud, der sluger En op, uden derfor at føle mindste Tilfredsstillelse. Heldigviis Baals Tider ere dog forbi. Enhver stræber sikkert efter at leve fornuftigt, at have Nytte af Livet paa fornuftig Maade. Det er dog en Tilfredsstillelse, skal man til at stige ned i Graven, da at vide, at man paa den bedste Maade har faaet det meeste mulige ud af Livet. Livet er ingenlunde en Fornøielsesanstalt, hvor man kun skal more sig, men det er da heller ikke et Kloster, hvori man uden Nytte for sig selv og Andre kun skal spæge sig. ~ Det er da ikke underligt, naar man kommer i Berøring med saa mange Mennesker, som jeg er kommet, at man træffer Folk, der just ikke ere tabte bag af en Vogn; og det kan da van-

skelig undgaaes, naar man ikke er reent Støv, at man anstiller Sammenligninger, hvilket under almindelige Omstændigheder er betydningsløst, men just ei saa [hjørne mangler] naar det ægteskabelige Forhold ved ihærdigt Arbeide kun staaer paa svage Fødder. Da kan det hænde, at man føler sig tilfreds og vel i en Qvindes Selskab, der tilfældigviis ikke er Ens Kone. Naar man da til en hvis Grad føler sig fritaget for sine Forpligtelser (ikke ved egen Skyld), da skabes der et Forhold, der ikke let kastes overende fordi der ingen Grund er hertil. – Ved alt saadant Vrøvlerie lider man en heel Deel. Jeg har sovet daarligt i de sidste Par Aar, og nu har der viist sig en Træthed og Kortaandethed hos mig efter enhver ringe Anstrengelse. Jeg sover nu igjen bedre, men med Kortaandetheden er der ingen Forandring.

Med Dr. Pihlemann skete der en stor Ulykke. Han kjørte med en Drosche, der hev fast i Sporvognsskinnerne. Hesten blev sky og Vognen væltede. Han fik sig en slem Hjerne-rystelse og har nu været hen ved 6 Uger syg, deelviis uden Besindelse; Hørrelsen har lidt og han er saa meget bleg, ellers er hans Tilstand nu taalelig Han bad om at hilse Dig. Han tænker paa at gjøre en lille Udflugt til Danzig for at forfriske sig lidt. ~

Til det ovenfor sagte, vil jeg endnu tilføie: En saadan Sag var saare Simpel, naar man ikke i 23 Aar var gaaet den samme Vei, naar man ikke ved Erindringernes Magt og ved Børnene var bundet sammen. Vanen spiller her en stor Rolle, ved alt Dette kommer omtrent to ligestærke Kræfter til at staae overfor hinanden; der skeer en Kamp, hvorved man lider mere end om man var legemlig syg. Man er ikke længere i aandelig Henseende i fuld Kraft kan ikke værge

sig, som det sig hør og bør, af hvilket flere ikke noble Mennesker benytter sig af. Mig er det gaaet saaledes og jeg har havt min Nød med at klare mig. Et par Eksempel herpaa skal jeg fortælle. For nogen Tid siden besøgte en Magister Jewse[e]nko Slagterhuset, der spurgte mig, paa hvilken Maade jeg gik frem, med det tuberculøse Qvæg. Jeg svarede at i Tilfælde af local Tuberculose blive kun de syge Organer tilintetgjorte, men ved almindelig hele Kreaturet. Endnu gav jeg nogle andre Oplysninger f. Ex. om Microscoperingen, der udførtes af Damer. Alt Svinekjødet blev microscopisk undersøgt men ikke Oxekjødet; kun i det Tilfælde at en eller anden pathologisk Forandring vakte Tvivl om Sygdommens Natur tog jeg Microscopet Tilhjælp. Nogle Dage efter indgav denne

Carl Zeiss' første sammensatte mikroskop udkom i 1857/1858. Kort efter fremstillede Zeiss 5-6 andre modeller, deriblandt den viste 1., som blev produceret i mange år. To små mikroskoper, "Microscope usuel" (a) og "Microscope d'etudiant" (b) af Chevalier. Det var sandsynligvis mikroskop (b), som Engelsen brugte i Rusland

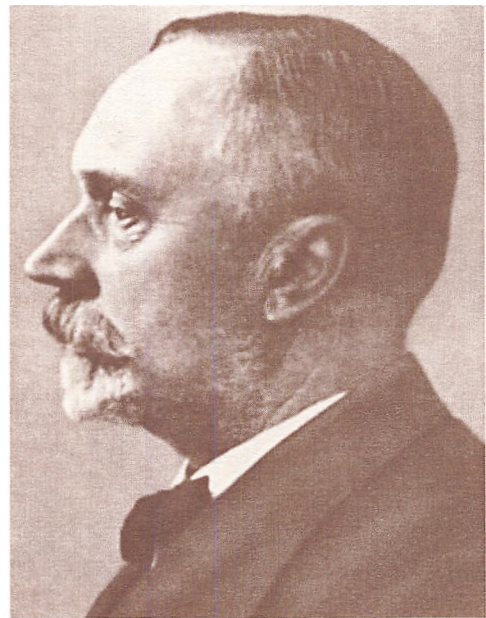
Christian Engelsen (1847-1906)

Sergej Jewseenko (1850-1915)

Harald Krabbe (1831-1917)

Bernhard Bang (1848-1932)

Jewseenko en Indberetning til Corpscommandeuren om at Kjødets Eftersyn paa Slagterhuset var utilstrækkelig, Soldaterne vare ikke sikre paa ikke at faae tuberculøst Kjød. Denne Klage gik til Slagterhusets Bestyrelse og videre til mig. Jeg afgav saa min Erklæring. Men ikke nok hermed. I den militære Klub i Nærværelse af en 5-6 Generaler, en 20 Læger og en 70 Officerer, derimellem Corpscommandeuren General-lieutenant Kositz holdt Jewse[e]nko et Foredrag imod mig. Da han tidligere har været Lærer ved Junkerskolen har han Øvelse i at tale. Han talte omtrent ½ Timestid. Da jeg itide var bleven advaret, var jeg naturligviis ogsaa tilstede.~ Da Jewseenko var færdig rettedes Alles Øine sig imod mig. Det var et ubehageligt Øieblik. Men der var intet Valg. Jeg reiste mig langsomt op, bad Forsamlingen skænke mig lidt Tid til at forklare det, der egentlig uden min Medvirkning, ikke burde kunde vække Bekymring. Jeg satte altsaa fra hinanden de ledende Principper ved Kjødeftersynet paa Slagterhuset og gik derefter ind paa at forklare Tuberculosens Væsen, paa Lymphesystemets Sygdomme, Vanskelighederne i at skjelne mellem Tuberculose og Pseudotuberculose og hvad det sidste egentlig var: ikke en enkelt Sygdom, men 6 forskjellige Sygdomme. Derefter omtalte jeg Microscopets Betydning i det practiske Kjødeftersyn, Dyrlægens Opgave og hvad der kunde forlanges af ham for at han kunde opfylde det daglige Livs Gjerning. Jeg sagde at der bestemt kunde forlanges, at han havde saa megen Erfaring, at han kunde skjelne mellem de forskjellige pathologiske Forandringer uden i hvert Øieblik at være nødt til at ty til Microscopets Hjælp. Var ikke den erfarne Dyr læge endogsaa ved den samme Sygdom f. ex. Qvægpest tydelig

istand til at skjelne mellem Sygdomsbillederne hos de forskellige Individider; for hvert enkelt Dyr havde Sygdommen noget ihernitorisk uden derfor, at det f. Ex. var fælles, gik tabt, hvorfor skulde derfor forskellige Sygdomme ikke have deres characteristiske Tegn; at disse kunne undgaae Opmærksomheden, ikke iag[t]-tages af Dyrlægen var jo muligt, men Feilen var da Dyrlægens, der ikke var sin Opgave voxen
[afslutning mangler]

To russiske konovali (veterinærmedhjælpere), som efter en étårig uddannelse kunne hjælpe dyrlægerne bl.a. med bekæmpelse af kvægpest. Konoval betyder direkte oversat én, der kan kaste en hest. Efter kvægpestens udryddelse gik de dyrlægerne til hånd bl.a. ved kastrationer

Kvægpesten*).

Af Dyrlæge C. S. G. Engelsen i Homel, Rusland.

I.

Hvor er Kvægpestens Hjem?

I Andersens Æventyr «Klokken» hørte Byfolk Klokkens herlige Klang paa hin Side Byen, fra Skoven. Men ved Skovens Begyndelse hørtes den langt inde fra det tætteste Krat, og kom man endelig saa vidt, ja var man endog trængt helt igjennem den, lod igjen den melodiske Lyd længere borte. Dog til sidst fandt man en lille Klokke midt inde mellem Roser og vilde Æblertrær; men det var øjensynligt, at fra den kunde de mægtige Toner ikke komme.

Som det gik med Klokken, gaar det med Søgen efter Kvægpestens Arnested. I en tidligere Periode søgte man den ved Donaus Mellemløb paa Ungarns og Rumæniens Stepper, hvor Kvægpesten endnu i forrige Aarhundrede havde hjemme. Men ved bedre Kontrol og energiske Veterinærpolitiforholdsregler viste det sig, at der intet var til Hinder for dens Udryddelse, og at den kun optraadte der, hvortil Smiltstoffet var ført, hvorfor de tyske og østerrigske Veterinærer med Røll i Spidsen henlagde Arnestedet til Sydruslands Stepper. Selv Ruslands Koryfæer i Veterinærvidenskaben, de i 1875 afdøde Professorer Ravitsch og Jessen (den sidste udgaaet fra den danske

*) Denne Afhandling er belønnet med 200 Kr. af Jubilæumsfonden.

Engelsen blev gennem Tidsskrift for Veterinærer (TfV), som han abonnerede på, samt af prof. Bernhard Bang i særdeleshed, meget velorienteret om alle spørgsmål vedrørende moderne tuberkuloseforskning. Prof. Krabbe har i sin egenskab af redaktør også flere gange optaget nogle af Chr. Engelsens artikler i TfV. B. Bang forsynede ham med nogle af sine særtryk og senere korresponderede de også af og til.

Bibliografi over nogle af Chr. Engelsens artikler: Afrivning af Hoven hos en Hest, Tidsskrift for Veterinærer 1878, 2. Række 8. Bind 195-196. Krampe i Blærehalsen. TfV. 1886, 2. Række 15. Bind, 122-123. Medfødt Forkortning af Bøiesenerne. TfV. 1886 2. Række 15. Bind, 123-125. Artiklerne: Bækkenbrud, Om et Brud af Issebenet og Om Hundegalskab blev i sin tid ikke optaget i Tidsskrift for Veterinærer, men blev først trykt i 1974 i Breve fra Chr. Engelsen til H. Krabbe og B. Bang..., København 1974, pp. 27-28 henh. 87-93

Minsk den 10 October 1895. Torsdag.

Kjære Svigerinde!

Jeg takker Dig hjertelig for Dit venlige Brev, der viste mig en Hjertelighed, jeg tidt har savnet. ~

Jeg har nu rigtignok igjen glimret ved snart et Aars Taushed. Men jeg troer, det var det bedste, jeg under de nuværende Forhold kunde gjøre, saa siger jeg hverken formeget eller for lidt, begge Dele lige uheldige. ~ Jeg havde rigtignok en overordentlig stor Lyst til at komme til Kbhvn, men under de nuværende Forhold kan jeg ikke tænke herpaa. Det gjælder for mig om at holde det gaaende med den medicinske Inspecteur og med Gouverneuren. Enhver ikke væren paa sin Post vil strax blive benyttet af dette Godtfolk. Skulde det virkelig gaae i Opfyldelse, hvad der siges her, at Inspecteuren vil blive forsat til Vilno, vil Forholdet her blive et ganske andet. Jeg kunde saa maaske tænke paa at drage over Bjerg og Dal, hvis ikke mit Ønske om at tjene de meest mulige Penge, holder mig her tilbage. Thi jeg har her flere Bestillinger. Foruden at jeg er Gouvernementsdyrlæge, beseer jeg i Aarets Løb en 20000 Stykker Qvæg, som gaae til Slagterhuset; desforuden er jeg Dyrlæge ved Slagterhuset, ved den microscopiske Station og har at behandle 70 Brandheste, 60 Assainationsheste, 90 Sporvognsheste og et Regiment Militairheste. Endvidere er jeg Commandant over de herreløse Hunde, er Dyrlæge ved Gouvernementets Landboskole og har

Militærdyrlæge Hans Bagge (1816-1897) praktiserede i Lindelse på Langeland, hvorfra han emigrerede til Rusland i 1844. Der beklædte han en række vigtige militære veterinære stillinger, indtil han blev pensioneret. Statsråd 1875. En dansk dyrlæge i Rusland ved navn Carl Mæhl (1853-1930) karakteriserede ham som en hjælpsom landsmand og kollega. Dette oplevede Engelsen selv da Bagge lånte ham faglitteratur til hans eksamensforberedelser. Bagge og Engelsen var desuden begge medlemmer af Foreningen for Dyrenes Beskyttelse i Rusland.

at passe min private Praxis. Jeg har under min Commando en heel Deel Feldskjærer, der er godt indexerserede; ellers vilde Arbeidet være uoverkommeligt.

Anna er for Øieblikket i Petersborg, hvor hun boer hos en Dyrlæge Bagge, en 86 aarig Mand med en 30 Aar yngre Kone.

Anna lader til at føle sig ret tilfreds der. Hvornaar hun kommer tilbage, veed jeg ei. Det er jo vanskeligt at gjætte Fremtiden. Nogle Betragtninger, jeg ellers kunde have Lyst til at anstille over det, kommende Dage vil bringe, vil jeg holde tilbage til et senere Tidspunct, da jeg ikke vil trætte. Jeg er nu nødt til at lade den Steen ligge, jeg i mine unge Aar forsøgte at løfte.

Edvard havde Fødselsdag i Forgaars. Skjønt for seent sender jeg ham mine bedste Lykønskninger. Gid det maa gaae Eder vel.

Det glæder mig meget, at jeg er kommet om end med lange Mellemlum i Correspondance med Edvard. Jeg

troer, han er den af mine Sødskende der bedst forstaaer mig.

Jeg hører, at Edvard har kjøbt en Villa paa Strandveien. Jeg holder det for en god Gjerning. Hvad er smukkere end at see ud over "Sjølunds Kyst og Skaane" og see den opgaaende Sols Straaler spille over Øresunds Bølgetoppe. Visselig kan man intet fornuftigere gjøre end at nyde Livet paa en fornuftig Maade. Dette er jo rigtignok lettere sagt end gjort, thi dertil hører der jo megen Forstand, hvad jo ikke er givet ret mange. Men at gjøre Livet til en Plageanstalt, naar man ikke er tvungen dertil, er der jo ikke ret megen Mening i. Udsigten til engang at blive en Støvsyge er dog kun ringe Erstatning herfor.

De hjerteligste Hilsener og saa Farvel til Dem og Edvard fra Deres Svoger Chr. Eng.

Edvard Engelsen (1854-1920), tandlæge, dr. med.

Ifølge Christian Engelsen er denne otte år yngre bror den af hans søskende, som han er tættest knyttet til. Hvorfor vides ikke præcist. (Edvard forstår ham bedst).

Et karakteristisk træk ved familien Engelsen, og mange andre familier fra samme periode, er tilstedeværelsen af tuberkulose.

Moderen, *Petrea Amalie*, døde meget ung som kun 37-årig, og hun må formodes at have haft tuberkulose.

Hun har givetvis smittet sine børn, hvoraf tre vides at have været angrebet. Datteren, *Margrethe Christine* (1849-1872) døde allerede som 23-årig, medens Christian Engelsen opholdt sig i Sibirien.

Om *Edvard* ved vi, at han to gange opholdt sig i det varme klima på Korsika for at rekreere sig, angiveligt fordi han også led af tuberkulose.

Chr. Engelsen blev kun 59 år gammel, før han selv døde af tuberkulose påvist ved fund af bakterier. Inden da havde han den store sorg og ærgrelse at miste sin egen 16-årige datter Margrethe p. g. a. tuberkulose. Anna var heller ikke helt fri for denne sygdom, idet hun led af kirtelsyge, som er en form for tuberkulose i lymfekirtlerne.

Ovenstående er et klassisk eksempel på denne farlige sygdom, som takket være Bernhard Bangs forskning samt den praktiske udførelse af mange danske dyrlæger gennem tuberkulinisering af køer, resulterede i en udryddelse af denne zoonose for lidt over 50 år siden.

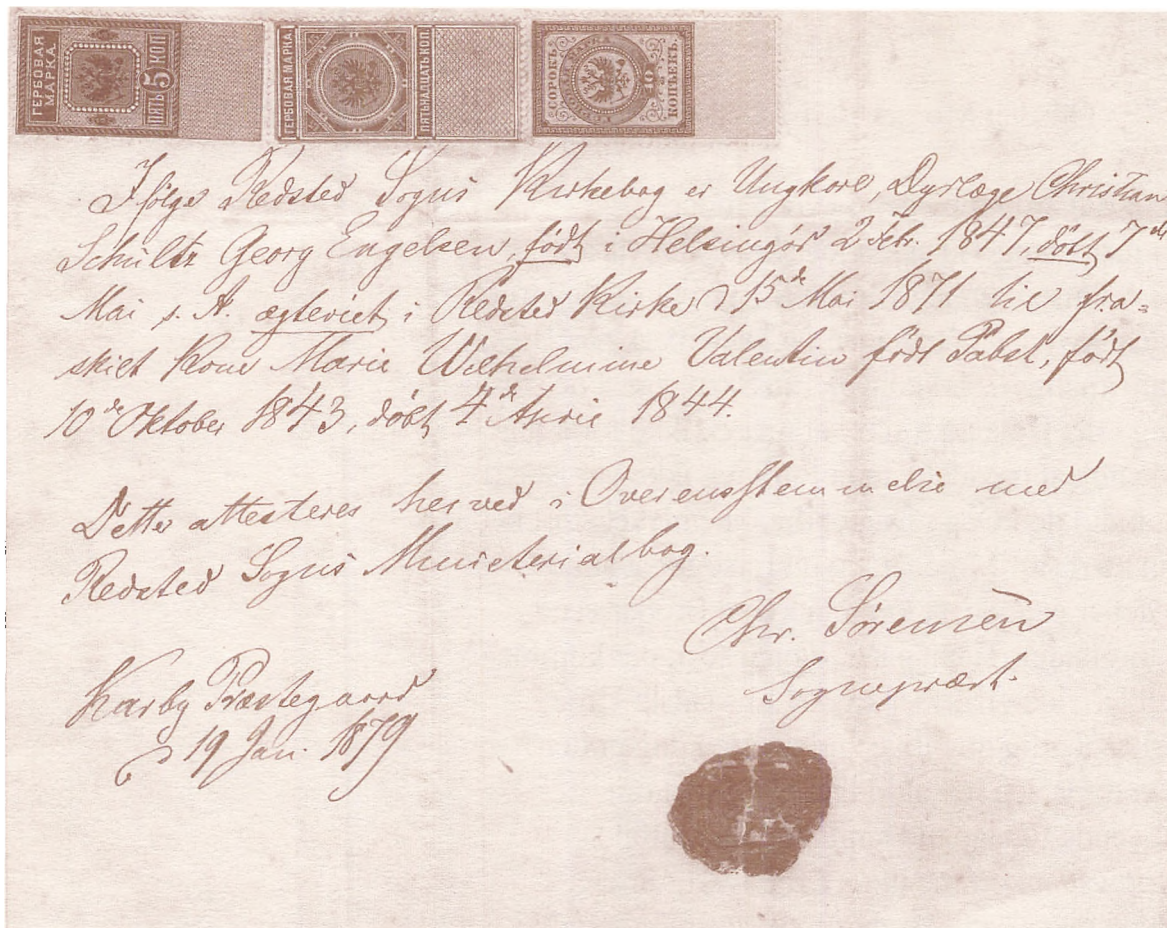

Onsdag Morgen den 7 December 1896 Vinniza i Podolien

Kjære Edvard, min egen kjære Broder!

Der er gaaet lang Tid siden jeg skrev. Det var i Sommer i August, men jeg var saa forstyrret, saa jeg troer, jeg glemte at skrive Copenhagen og Dänemark paa Brevet, saa Du har rimeligviis ikke faaet min Skrivelse. I de sidste Aar har jeg i det Hele ikke skrevet meget, ikke fordi jeg ikke havde nok at meddele, men fordi jeg ikke var istand hertil. Og indtil den Dag i Dag er det ikke blevet stort bedre. Det er kun med stor Møie, at jeg nu forsøger at skildre mit Liv, men det er paatide, at Du min kjære Broder veed, hvad der forefalder, Tiden gaaer og jeg seer, der kommer intet Resultat. Tiden nærmer sig, da Ens sidste Time slaaer, forhaabentlig dog ikke endnu, men dog er den nærmere end før. Jeg har altid levet i Haabet om engang at vende tilbage til Danmark, eller ialfald tidt og hyppigst at komme hjem f.Ex hvert Aar en 6 Uger. Først nu er dette Haab glippet for mig; ialfald seer det kun sort ud i Øieblikket. Jeg vil da gjerne gjøre, hvad jeg kan, for at Traaden mod Danmark ikke skal slippe. Brevskrivning er mig under disse Forhold vigtigere end nogensinde før. - Det er vanskeligt, naar man omtaler sine egne Forhold at være upartisk, dog skal jeg gjøre hvad jeg kan for at være retfærdig, skjøndt man dog ikke kan forlange, at jeg kan see denne Sag med andre end mine egne Øine.

Det er da mine særlige Forhold, jeg skal omtale. Du kjender mine Givtermaalshistorie og veed, at jeg derfor forlod Danmark. Jeg saae nemlig, at det gik tilbage med Praxisen paa Morsø maaske som Følge af, at jeg sad mere hjemme end tidligere, da jeg bestandig færdedes imellem Bønderne. Allerede efter et halvt Aars Forløb paa Morsø, da jeg var der alene, havde jeg 300 Rbl. staaende ude hos Bønderne; efter at jeg med min Kone havde boet paa Morsø et Aar havde jeg 300 Rigsd. Gjæld, som blev betalt

Christian og Marie Engelsens vielsesattest

Den 15. maj var en mandag, så det må formodes at have været en stille vielse, uden nævneværdigt påstyr. Som det ses af vielsesattesten er vielsen indskrevet i Redsted sogns ministerialbog som værende foretaget i Redsted kirke. Ifølge Chr. Engelsens egne optegnelser er vielsen foregået i Hvidbjerg kirke. Fra Hvidbjergs kirkebøger fremgår der dog ingen noteringer om vielsen.

(venligst oplyst af arkivar Viggo Sjøqvist (1984))

Ifølge Redsted Sogns Kirkebog er Ungkarl, Dyr læge Christian Schultz Georg Engelsen, født i Helsingør 2. Febr. 1847, døbt 7de Mai s. A. ægteviet i Redsted Kirke d. 15de Mai 1871 til fra-skilt Kone Marie Wilhelmine Valentin født Pabst, født 10de Oktober 1843, døbt 4de April 1844.

Dette attesteres herved i Overensstemmelse med Redsted Sogns Ministerialbog.

Karby Præstegaard
d. 19 Jan. 1879

Chr. Sørensen
Sognepræst.

med de 300 Rigsdaler min Kone endnu til Afsked fik af Grosserer Valentin hendes første Mand. Allerede paa Morsø mærkede jeg, at min Kone var meget capriciøs og at hun meget let blev vred, hvilken Vrede let kunde holde sig i flere Dage, hvis det ikke lykkedes mig at formilde hende. Jeg burde have erkjendt denne Mangel i hendes Character, som var endog Andre iøinefaldende, men jeg holdt mig for et saa sølle Menneske, at jeg meente, det var kun, hvad jeg havde fortjent. Jeg bad idelig om Forladelse for formentlige Fornærmelser, som min Keitethed skulle have foranlediget, og blev bestandig betragtet som et underordnet Væsen; saaledes gik der en 3 Aar; men saa blev jeg kjed af det og skjænkede denne Opførsel mindre Opmærksomhed, skjøndt det naturligviis altid var ubehageligt, at have en vred Kone i sit Hjem. Saaledes gik Tiden. Engang i Minsk talte hun ikke med mig i 9 Dage. Jeg vilde da gaae til Pastor Schultz og vilde have Skilsmisse, men min Kone indhentede mig paa Veien. Forholdet blev ved dette meer eller mindre tilbageholdent. Jeg opholdt mig meest i mit Værelse hvor min Seng ogsaa stod. Hvorledes det var eller ikke erindrers jeg nu ei tydeligt, men vist er det, at Forholdet ikke var som det skulde og burde være. Jeg gik meest min Gang ene og viste mig sjældent offentligt med min Kone. Hilda var engang hos os i Homel og da var der da ogsaa en Scene. Min Kone blive yderst forbittret over, at jeg spurgtede hende ad, om vi ikke skulde opgive Touren til Kiev, hvis hun ikke havde noget imod det. Dette kaldte hun en Frækhed, skjøndt jeg naturligviis intet tænkte dermed. Hilda sagde senere til mig: ”det er godt Christian, at Du ikke seer hvorledes hun er, for hun er jo rædsom.” Jeg sagde til Marie, ”held ikke Glasset for fuldt, engang kan det løbe over; og til andre Tider: Marie lad os være Skjæbnen taknemlig for hvad vi have, vi kunne dog være

lykkelige, vort Udkomme have vi og Sundhed ogsaa. Engang kan den mørke Dag ogsaa komme til os og da vil Du beklage, at Du unyttigt, har ladet de gode Dage gaae unyttigt hen uden at glæde Dig over dem. Hun svarede: Jeg har intet at glæde mig over, jeg har kun været Dit Trældyr, hvad har jeg af Dig. Endvidere: "Hvis Børnene ikke vare, vilde jeg forlænge siden have forladt Dig." Engang for omtrent 4 ½ Aar siden sagde jeg til hende ude paa Eiendommen: Vær ikke saadan imod mig, Du spolerer reent Forholdet imellem os, hvortil hun svarede: det er allerede spoleret, værre kan det ikke blive imellem os. En anden Gang sagde jeg rolig: Dette er for galt, jeg finder mig ikke i dette, det er ikke til at holde ud, hvortil hun svarede: jeg forandrer ikke min Character; hvad vil Du gjøre, prøv paa det, her er Børn, Du kan Intet gjøre. Havde der saa bag efter fuldt en Undskyldning, saa kunde et godt Ord have gavnet meget. Men det manglede det altid paa. Kort sagt, der var desværre altfor mange af den Slags Samtaler mellem os. Jeg siger ikke, at min Kone ikke holdt af mig. Visselig holdt hun ogsaa af mig paa sin Viis og viste det jo ogsaa veed, at hun gik med til Sibirien, men først holdt hun af sin Galskab og saa af mig. Virkelig Kjærlighed skal dog i det daglige Liv vise sig ved venlig Godhed og Overbærelse. Med Tjenestefolkene var der evigt Styr. Visselig ere disse daarlige, men den evige Skrigen fører dog til Intet. Da jeg havde kjøbt Eiendommen var min Kone tilfreds og meente, at nu levede hun efter sin Viis. Eiendommen blev kjøbt for Faders Penge 1100 Rubler og endnu 3000 Rubler, jeg i de sidste Aar i Minsk havde sparet sammen. Min Kone var utilfreds med min Styrrelse af Eiendommen. Jeg overgav da Eiendommen reent til hende, men desværre, det gik

Margrethe og Andreas Engelsen

Andreas og Anna Engelsen

Margrethe Engelsen bliver beskrevet som en god pige, men ikke rigtig udviklet i åndelig henseende. Inden sit ottende år led hun bl.a. af gulsot, bronkitis og kighoste

Anna (1873-1940) og Mogens Engelsen (1870-ca.1930)

Selvom Anna var yngre end sin halvbror Mogens, var hun af fysik større. Dette skyldtes, at Mogens led af bændelorm, og derfor ikke optog tilstrækkeligt med næring. Hvornår og om han blev kureret vides ikke. Da Anna var omkring 14 år gammel, fik hun kirtelsyge (tuberkulose i lymfekirtlerne), hvilket bekymrede Engelsen, da det ikke burde optræde så sent i opvæksten. Under et af sine besøg hos onklen Otto i Danmark lå hun syg med smerter i maven. Senere i livet var hun tit besværet af maveonder og hun døde til sidst på grund af mavekræft.

Det er bemærkelsesværdigt så lidt vi ved om Mogens. Chr. Engelsen er påfaldende kortfattet i sin omtale af denne uægteskabelige søn. Og vi ser aldrig beskrevet om han nogensinde besøgte Danmark. Det er mildest talt besynderligt at der iblandt den bevaret korrespondance ikke findes belæg for at Mogens havde kontakt til sin danske familie. Marie Engelsen var skilt fra en grosserer Valentin. Det står stadig hen i det uvisse hvem den egentlige far er, da hun højgravid mødte Engelsen. Mogens selv levede sit eget liv i Rusland uden den store kontakt til resten af sine halvsøskende. Den færøske forfatter Sigurd O. Patursson traf Mogens og hans tyske hustru i 1901 og beskrev ham i sin bog "Sibirien i vore Dage" som et dannet menneske, der talte det danske sprog godt! Mogens var kun den anden dansker som forfatteren mødte under sit seks år lange ophold i Sibirien. Det var en begivenhed i sig selv når landsmænd mødte hinanden i det kæmpe Rusland.

heller ikke godt. Det gik kun godt saalænge min Kone fik et Tilskud af 100 Rbl maanedlig. Naturligviis var Eiendommen daarlig ogsaa. Dog havde hun altid stor Tiltro til sig selv og meente, at hun forstod mere end det var nødvendig til Eiendommens Drift, hvad naturligviis var en stor Feiltagelse. Jeg opholdt mig meest i Byen, medens min Kone boede paa Eiendommen. Jeg tænkte flere Gange paa mit Livs uheldige Gang og spurgte mig selv, hvorfor jeg dog forlod Danmark og hvad jeg havde derfor; jeg følte mig tidt ene og søgte, at trøste mig med Bøger, hvad jo ogsaa var en god Hjælp. Engang sagde jeg til min Kone: ”Hør Marie, Du skulde dog være god ved mig, thi jeg har jo dog for Din Skyld forladt Fader, Brødre og Søster og Fædreland.” Da fik jeg til Svar: ”Aa hvad havde Du af Din Familie! Du har Intet gjort for min Skyld, men for Din egen Skyld, fordi Du holdt af mig. Jeg har altsaa Intet at takke Dig for.” Hvad har jeg ikke døiet for Mogens Skyld, som jeg har givet Navn! Han er nu som Jernbanestationschef i Nærheden af Tomsk, men er desværre ikke særlig paalidelig. Han laante i Sommer, da han var her i Besøg 25 Rubler, som han ikke har betalt tilbage. Jeg tjente bestandig i Minsk gode Penge, navnlig steg min Praxis bestandig som min Kone ringeagtede. Hun meente, at det ikke var min Fortjeneste, at Folk søgte mig, hun sagde at de kom jo selv til mig. Min Praxis var i det sidste Aar over 80 Rbl. om Maaneden i Gjennemsnit; desuden tjente jeg ved Vidnesbyrd endnu en 30 Rbl maanedlig. Min Gage var 60 Rbl maanedlig med Kjørepengene tilsammen en 90 Rubler maanedlig. Jeg havde altsaa en 200 Rubler maanedlig; saa blev jeg ansat ved Slagterhuset og jeg fik da et Tillæg af endnu 80 Rbl maanedlig. Saaledes gik det i 3 Aar. Men den midicinske Inspecteur, en daarlig, ussel Mand, blev misundelig paa mig og fik mig afskjediget af Statens Tjeneste uden Grund. I St. Petersborg fandt man dog ingen Grund til Afskjedigelse, men da den Underordnede altid maa fortrække ved Meningsforskjellighed overførte man mig til Vinniza i Podolien. En Klage, jeg personlig førte i

St. Petersburg, førte ikke til noget Resultat. Det var da min Hensigt at tage min Afsked af Statens Tjeneste og kun forblive i Byens Tjeneste, men da vare der andre Forhold, der medførte en heel Omvæltning. For omtrent 3 ½ Aar siden lærte jeg en 27aarig Enke at kjende, som kun kummerlig slog sig igjennem med sine 3 Børn. Bekjendtskabet var tilfældigt, men da jeg levede ene i Byen og hyppigt blev tilbageviist af min Kone, sluttede jeg mig mere og mere inderligt til denne Dame. Forholdet mellem min Kone og mig var saa kjøligt, at hun først efter en Maaned mærkede Forandringen, skjøndt jeg ingenlunde indlod mig paa at hykle ligeoverfor min Kone. Nu forlangte min Kone, at jeg skulde lade denne Qvinde gaae for Vind og Vove; hun tillod mig kun at give en maanedlig Understøttelse, naar hun selv eller Anna bragte fru Kirstein en Sum af ikke over 10 Rbl maanedlig. Alt dette modsatte jeg mig bestemt. Hvad der saa herefter fulgte, kan Du vel tænke Dig. Tilsidst flyttede min Kone ind fra Eiendommen og vi boede sammen, men livet var kun en Plage for os Begge. Forpagteren kunde ikke betale Afgivten og min Kone flyttede saa igjen ud paa Eiendommen, medens den omtalte Dame flyttede i mit Qvarter. Jeg havde det da godt og Praxisen steg, da der blev passet godt paa, naar jeg ikke var Hjemme. Penge var der nok af, da denne Qvinde var meget sparsom, sparede hun allerede i et halvt Aar et par Hundrede Rubler sammen for mig. Jeg var tilfreds, hvis ikke min Kone da begyndte at gjøre Styr. Tiltrods for, at hun selv havde været enig med mig i den nye Ordning, begyndte hun efter Kort Tid at hidse Børnene imod mig, udstøde hæftige Trusler og søgte at gjøre mig Livet saa ubehageligt som

muligt. Viste jeg mig ikke paa Eiendommen, var det galt, og viste jeg mig der, blev jeg udskjældt i Børnenes Nærværelse med de raaeste, ækleste Ord. Tilsidst meente min Kone, at det Alt vilde være godt, naar jeg kun reiste bort fra Minsk. Min Kone meente, at det var uforsvarligt, at jeg vilde lade Pensionen 465 Rbl, (som først om 11 Aar var udtjent) gaae tabt. Jeg tænkte ogsaa, maaske var det bedre, at jeg boede ene, Ingen havde da noget at sige paa mig og Alle kunde være tilfredse. Jeg blev vel stærkt fraraadet denne forandring af Dr. Untiedt født i Holsteen, der sagde: ”foreløbig bliver Du uden Penge og disse ere dog Drivfjederen i alt.” Bryd dem ikke om Deres Kones Tale, gjør Deres Pligt, tjen Penge og lev forresten som det er Dem tjenstlig, hvad vel skulde være Lønnen for Deres Arbeide.” Men min Kone blev vildere og vildere, Dres kom grædende til mig; jeg gik da fra Sands og Samling og efter at have solgt min Praxis til en anden Dyrlæge reiste jeg bort. Denne Dyrlæge skulde overtage min Leilighed til 350 Rbl aarlig og desuden betale Fru Kirstein (den omtalte Dame) 25 Rbl maanedlig for sit Ophold. En lille Hjælp maanedlig af 10 Rubler skulde jeg da sende hende herfra og saaledes skulde det gaae. Det kom imidlertid ganske anderledes. I tre Maaneder havde den nye Dyrlæge fuldstændig ødelagt min Praxis og kunde ikke engang betale for Leiligheden, hvorved alle Planer krydsedes og hun blev fuldstændigt ruineret.

Og for mig blev Livet for skrækkeligt efter nogle faa Dage. Jeg meente, at jeg offrede mig for min Families Skyld. Jeg indsaa, at det Hele var en Meningsløshed, saa meget mere, som den Praxis, jeg haabede paa udeblev fuldstændig. Jeg er derfor kun henviist til en Gage af 82 Rubl maanedlig. Fra næste Aars Efteraar faaer jeg den halve Pension til

Andreas Engelsen (1881-1946)

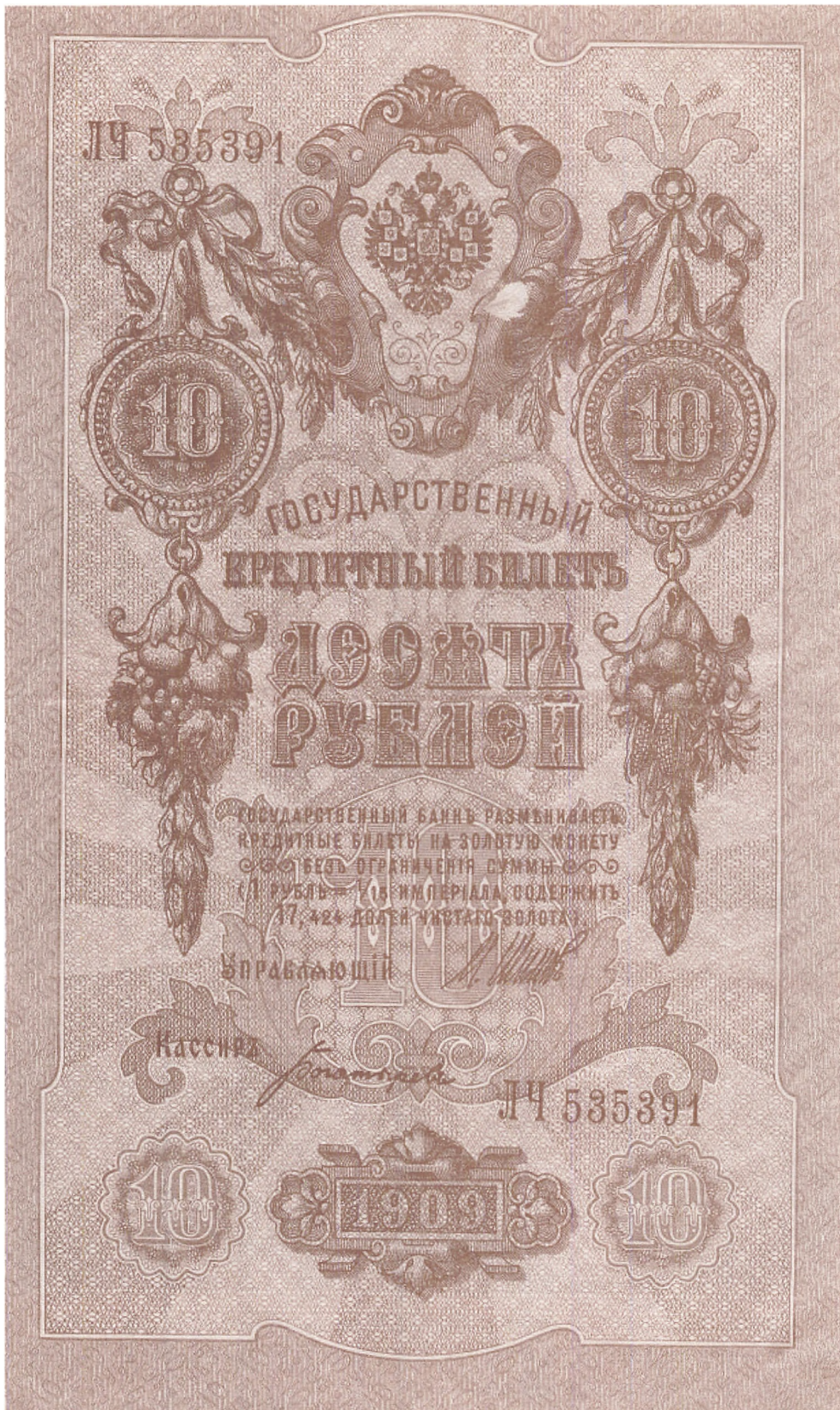
Det virker, som om han er den eneste i familien, der ikke led af alvorlige sygdomme. På et tidspunkt lå han syg af nældefeber, men bliver ellers beskrevet som en veltrænet og stærk dreng.

19 Rubler maanedlig, altsaa i alt 101 Rubler maanedlig, men det vil dog blive meget knapt. Hovedsagen er at faae Andreas opdragen. Han er en flink Dreng og er i Latinskolens 4de Klasse. Jeg var i den Vil[d]farelse at troe, at jeg behøvede blot at komme her hen for saa at glemme Alt; men det er mig en Umuligheden. Jeg kan ikke fordi jeg boer over 100 Mile fra Minsk glemme de Ubehageligheder min Kone har forvoldt mig og den kjærlige gode Fru Kirstein, der har været det for mig, min Kone aldrig har været. Jeg lider meget ved dette Liv. Fra fuld Virksomhed kom jeg i fuldstændig Uvirksomhed. Jeg veed, at saavel min Kone som Fru Kirstein lide Mangel og jeg er ikke istand til at afhjælpe denne Mangel. Det gik saa vidt, saa min Puls og Hjerteslag er nu 20-15 Slag over Normen og jeg sov i en lang Tid kun en 3-4 Timer om Natten; man raadede mig til at benytte Bromkalium og beroligende Lægemidler, men jeg vidste, at begyndte jeg hermed, saa var jeg fortabt. Naar Aarsagen vilde hæves, vilde jeg faae Ro, men ei heller før. Heldigviis har jeg det nu bedre og jeg sover en 6 Timer om Natten, om end ei som tidligere en 8 Timer. Jeg gaaer meget i fri Luft. Min Appetit er nu bleven bedre. Jeg er magret stærkt af, men har det nu bedre. Dog er jeg endnu ei den, jeg før har været. Mine Tanker ere bestandig i Minsk. Jeg synes at saaledes som det gaaer nu, kan det ikke vedblive at gaae, det er ikke til at holde ud. Kunde jeg komme til en større By, hvor der var Opdragelsesanstalter for Børn, vilde jeg være lykkelig; i en saadan By kunde jeg ogsaa regne paa Praxis. Her havde jeg ogsaa ventet Praxis, da denne Egn er Muldjordegnen Ruslands rigeste Egn; her lever tillige en stor

Mængde Godseiere, der have større eller mindre Stutterier. Min Kone vil jeg dog ikke mere bo sammen med. Min Ulykke var, at jeg gav efter for det Tryk som min Kone udøvede og reiste hertil; det var min Svaghed. Min Kone stillede mig kun to Udveie: enten fuldstændig at handle efter hendes Hovede eller reise bort. Jeg skulde ikke have gjort nogen af Delene, men rolig have gjort min Pligt, givet hende som jeg gav 85 Rubl maanedlig. Nu kan jeg kun give 40 Rubler og deraf kunne de knap leve. Andreas er blev mager, har lidt af Hovedpine og er næsten lige saa høi som jeg. Paa Grund af Ubehagelighederne med Dyrlægen og min store Uro, der plagede mig græsseligt, reiste jeg den 15 November til Minsk, hvorfra jeg kom tilbage den 1 December. Touren derhen koster frem og tilbage 15 Rubler. Jeg er bleven noget roligere efter denne Reise. Kunde jeg, reiste jeg gjerne derhen i Julen, men da jeg ingen Penge har og intet tjener, faaer jeg vist Lov til at sidde her, hvad er meget sørgeligt for mig. I det Hele taget; af min Kone har jeg aldrig faaet gode Raad. Min Kone mener ogsaa, at det er hende, der tjener Pengene. Da jeg reiste hertil, var jeg i stor Tvivl om, hvad jeg skulde gjøre. Min Ansøgning om Afsked laae færdig i Minsk til Borgemesteren, men i det afgjørende Øieblikket bestemte jeg mig dog til at reise tilbage. Anna var kommet hertil for at besøge mig og hun fik at vide om dette Brev. Da generede hun sig ikke for at give et falsk Telegram i mit Navn til Minsk at jeg ansøgte om min Afsked. (som Følge heraf blev jeg nødt til at blive her). Siden generede hun sig ikke for at stjæle mit Microscop, som jeg har kjøbt tilbage af min Kone for 50 Rbl jeg har laant. Anna har i det hele taget opført sig meget frækt. Nu er hun i St. Petersborg, hvor hun er indtraadt paa et Handelskursus; efter hvad jeg veed tjener hun selv Pengene dertil ved at give Underviisning. For een Time daglig har hun Spise og Qvarteer, for en anden Time faaer hun 20 Rbl maanedlig.

Til venstre Anna Engelsen, som måtte skaffe penge til sine egne studier ved selv at undervise i fransk, tysk og dansk. De andre personer på billedet har vi desværre ikke kunnet identificere

10 rubelseddel

Torsdag Aften den 8de December

Jeg fik dit Brev igaaftes; hjertelig Tak herfor. Jeg beder Dig om kjære Edvard i denne for mig saa svære Tid forlad mig ei; men støt mig saa meget som Du kan. Skriv til mig saasnart som mulig, det er jo den eneste Samkvem, vi kunne have. Skulde det lykkes mig at forpagte det nybyggede Slagterhuus i Homel, saa kan jeg igjen komme paa den grønne Green. Pagtafgivten er 10000 Rubler om Aaret. Borgemesteren Stanevitch er mig velvilligt sindet og vil gjerne hjælpe mig i Concurrencen med Jøderne. Desuden have venligt sindede Folk givet mig en Credit af 1500 Rubler i dette Øiemed. Byen forlanger ingen Afgivt forud. Skulde det lykkes mig, saa vilde det være godt. Jeg skal imorgen skrive mere. –

Fredag Morgen Kl 6 ½

Kjære Edvard! Her er det mig saa græsseligt svært, at jeg ikke kan hjælpe de Mennesker, hvis Skjæbne i saa høi Grad er afhængig af mig. Min[e] Følelser kunne dog ikke ændres, fordi jeg lever her. Jeg mangler selv Intet. Jeg har Spise, Drikke og Værelse, men jeg veed, at for Andre skorter det og dette er for mig en uusigelig Qual. Jeg har taget fejl af mig selv. Jeg troede, at jeg havde Sagen ordnet og dermed slaaet den ud af mit Hovede. Kjære Edvard, Jeg har det overordentlig svært. Mit tomme Værelse er taust, ikke længere hører jeg den Qvindes venlige Røst, der bidrog saa meget til at forjage svære Dage. -

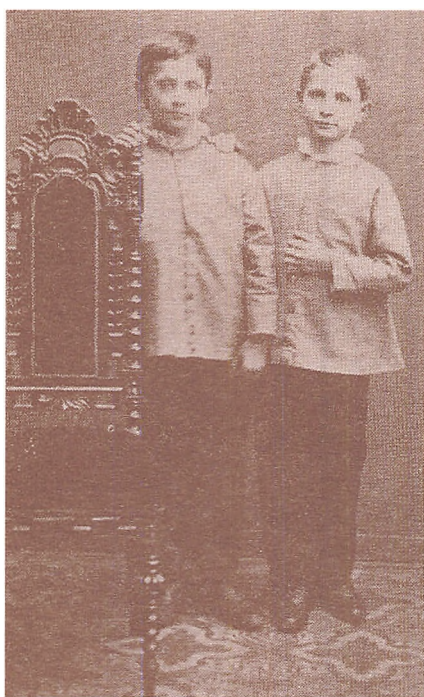
Jeg skriver nu videre paa Jernbanestationen Brailov, hvorhen jeg er taget for at bese 2 Waggoner Oxer, der skulde afsendes. Det var naturligviis ogsaa meget slemt, at vi ikke bragte en Skilling med fra Sibirien; hvor vor Indretning var alt for dyr.

Til Indretning efter ringe Maalestok kunde min Kone ikke beqvemme sig. Hun gjør mig græsselig ondt, jeg har Medlidenhed med hende, men en god Kone har hun aldrig været for mig i den Forstand som jeg opfatter. Hendes Venlighed var altid en Naadesag. ~ Kjære Broder! Jeg veed ikke hvorledes det skal gaae mig i Fremtiden, men det seer daarligt ud for mig.~

For nogle Dage siden havde jeg endnu et stort Uheld.

Min Bagage i Kiev betroede jeg til Sveitseren [portner] i 2^{den} Klasse medens jeg gik i 3^{die} Klasse for at drikke et Glas Thee.

Da jeg kom tilbage var den stjaalet og Sveitseren vidste af intet. En ung Mand havde ladet en Drager bringe den ud i Forstuen, hvorfra Manden forsvandt. Alt mit Tøi er borte, mit sort Tøi og mine simple Klæder ligeledes nye, mine Instrumenter og alt mit Linned er borte; ogsaa Overfrakken, Faders Frakke blev stjaalet, saa jeg maatte reise i den stærke Kulde i et Sæt Tøi gamle Klæder. Jeg er herved blevet reent forarmet, men maa ogsaa finde mig i dette Slag. I Øieblikket veed jeg ei, hvor jeg skal tage Midlerne

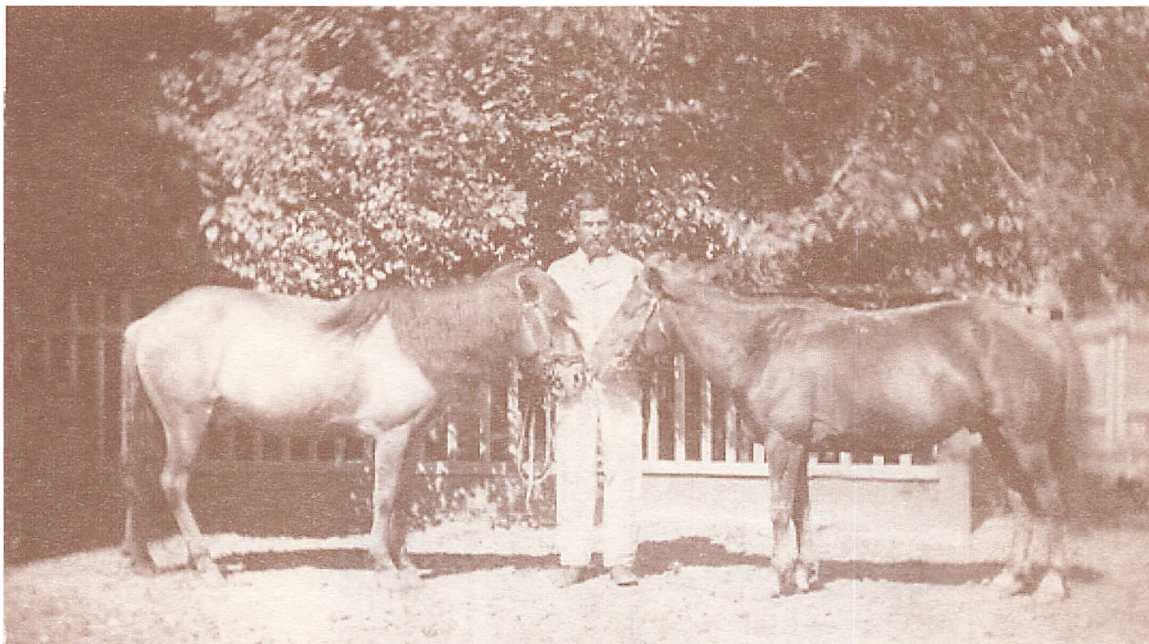
Otto Waldemar (1853-1931) og Edvard Engelsen (1854-1920) var Christian Engelsens meget yngre brødre. Som børn var der ikke meget, der bandt dem sammen, og det er først da de var voksne at de har noget at sige hinanden. I begyndelsen havde Christian et anstrengt forhold til Otto, som ifølge Chr. ikke tænkte selv, men fulgte faderens meninger. Senere fik Otto en afgørende betydning for Christians beslutning om at blive sammen med Marie, bl.a. qua Ottos embede som præst. Den yngste bror Edvard står Christians hjerte nærmere. Han blev tandlæge og skrev i 1898 en pjece om vin og vindruer, inspireret af sin tid på Korsika, hvor han i to omgange opholdt sig under sin rekonvalescens grundet tuberkulose. Pjecen blev desværre ikke fundet på Den Kgl. Vet.- og Landbohøjskoles bibliotek, selvom den var indført i bibliotekets trykte katalog. Der findes ingen belæg for, at familien, når den besøgte Danmark, boede hos Edvard, hvorimod de ofte logerede hos Otto. Måske har Edvard været mere tilbøjelig til at tage Christians parti ved uoverensstemmelser i familien, af hvilken grund Christian holdt mest af ham.

fra, men jeg kommer vel ogsaa over dette. Maaske er den Tid heller ikke fjern:

”Da jeg faaer Lov til at gaae agter ud
”Til Chefens Cahyt den høie
”Der møder jeg Vessel, Juul og Rud
”Og Ham med det ene Øie.- ”

Stationsbestyr[er]en her tog meget venlig imod mig. Jeg var til Middag hos ham og hans venlige Kone talte en heel Deel med mig om Børneopdragelse.

I Petersborg traf jeg i Sommer sammen med den danske Philolog Rochnetzki, der for Stipendier, studerer de slaviske og germaniske Sprog. Han bliver vel Professor ved Kjøbenhavns Universitet [.]. Forhaabentlig vil Du faae Leilighed til at træffe ham, naar han kommer til Khbvn. Nu opholder han sig afvexlende i Petersborg, Berlin og Wien og endnu om Sommeren paa et Gods i Litauen. Paa hans Foranledning blev jeg

Chr. Engelsen var engageret ved flere hestetransporter for godsejer Michaelsen

Blandt Engelsens utallige interesser var ogsaa fotografering. Han var en ivrig og meget dygtig amatørfotograf. Dette drog hans tidligere danske veterinærlærer Krabbe fordel af, naar Engelsen på sine feltrejser hjemsendte billedlig dokumentation sammen med det indsamlede og bekræftede materiale. Heri indgik ornitologisk materiale som f.eks. fugle lagt i skind, æg samt mineraler.

Poul Ludvig Ernst Løvenørn (1839-1922), dansk gesandt i Skt. Petersborg fra 1893-1909

Carl Andreas Koefoed (1855-1948), dansk agronom og statsråd i Rusland i ca. 1905

forestillet for den danske Gesandt Kammerherre Lövenörn, der var overordentlig venlig imod mig. Tidligere havde jeg skrevet til ham angaaende en Passag for Fru Michaelsen. Brevet, hvori jeg omtalte de russiske Forhold, syntes han godt om, han ønskede at lære Skriveren at kjende. Jeg var da hos ham i hans Palais og i et Par Timers Samtale meddelte jeg ham meget om de russiske Forhold i det Indre. Om min egen Sag skrev jeg efter Opfordring til ham fra Vinniza. Herefter gik han til Indenrigsministeren Goremykin, hvilket havde tilfølge, at Gouverneuren og den midicinske Inspecteur i Minsk fik Ubehageligheder, som de med Nød dreiede sig ud af, men derved blev det. – Jeg har i Kiev søgt Tjeneste ved Slagterhuset, som jeg ogsaa kan faae, men der er Tiden saa optaget, at jeg ikke der kan beskæftige mig med Praxis, saa jeg kan ikke tænke paa at tage denne Stilling, da 1000 Rbl dog er for lidt til at leve af i Kiev. Maaske kan jeg komme til Slagterhuset i Odessa; jeg skal see ad, hvad jeg kan gjøre. Nu kommer strax Toget, som jeg kjører tilbage med til Vinniza. - Vinniza er en By med 25000 Mennesker ved Bug med en ret kjøn Beliggenhed. Ved Byen er Steenbrud af Gneis-Granit. Klimaet er godt. Men her er intet aandeligt Liv. Det er en øde By. Her findes en overfyldt Realskole, men hverken Pigeskoler eller Nogetsomhelst andet i denne Retning. Den nærmeste Hovedstad er Kiev, hvortil der er en 28 Miil. Til Odessa er der en 56-60 Miil, det vil sige 12 Timers Jernbanekjørsel. – Byen ligger ved den store Jernbanevei mellem Kiev og Odessa. Fire Passagertog i hver Retning mødes daglig paa dette Doppeltspor. Kun i Hovedgaden ligge Husene umiddelbart ud til Gaden. Ellers ligge Husene inde i Gaardene omgivne af Gjærder ud til Gaden. Mange Huse ere endnu fra gammel Tid tækkede med Straatag.